

T.C. KALKINMA BAKANLIğI
GÜNEYDOğU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIğI

GÜNEYDOğU ANADOLU PROJESİ

SON DURUM

2018

İÇİNDEKİLER

1. GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ	1
1.1.Giriş	1
1.2. GAP'ın Tarihçesi	2
1.3 GAP'ın Gelişme Aşamaları	2
1.3.1. GAP Eylem Planı Sulamalar	2
1.3.2. Entegre Proje Yaklaşımı	4
1.3.3. GAP Master Planı (1989)	4
1.3.4. Sürdürülebilir İnsani Gelişme.....	4
1.3.5. GAP Bölge Kalkınma Planı	6
1.3.6. GAP Eylem Planı (2008-2012)	6
1.3.7. GAP Eylem Planı (2014-2018)	6
2. DEMOGRAFİK BİLGİLER	8
2.1 Yüzölçümü ve Nüfus	8
2.2.Göç.....	12
3. GAP BÖLGESİ YILLIK GELİR DAĞILIMI	16
3.1. GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı	16
4. GAP'IN FİNANSMAN DURUMU	17
4.1. GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri	17
5. GAP EYLEM PLANLARI	21
5.1. Eylem Planları Finansmanı.....	21
6. GAP BÖLGESİ SEKTÖREL VERİLERİ	23
6.1.Tarım Sektörü	23
6.1.1. Sulama Yatırımları.....	28
6.1.2. Sulama Yönetimi	32
6.1.3.Traktör Sayısı.....	32
6.1.4. Hayvancılık	33
6.1.5. Su Ürünleri.....	34
6.2. Enerji Sektörü	35
6.3.Sanayi Sektörü	36
6.3.1. Yatırım Teşvikleri.....	36
6.3.2. İhracat ve İthalat.....	38
6.3.3. Organize Sanayi Bölgeleri.....	41
6.3.4. Küçük Sanayi Siteleri.....	43
6.3.5 İstihdam.....	44
6.4.UlaştırmaSektörü	47
6.5.Kültür-Turizm Sektörü	48
6.5.1.Turizm	48
6.5.2.Kültür	50

6.6. Kırsal ve Kentsel Altyapı	50
6.7. Eğitim Sektörü.....	50
6.8. Sağlık Sektörü.....	53
7. GAP EYLEM PLANI KAPSAMINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER.....	55
8. SONUÇ.....	59

Tablolar Dizini

<i>Tablo 1: GAP Eylem Planında Yer Alan Sulamalar.....</i>	<i>3</i>
<i>Tablo 2: GAP Bölgesi Nüfusunun İllere Göre Dağılımı(2000-2007-2012-2017).....</i>	<i>8</i>
<i>Tablo 3: GAP Bölgesinde Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu (2000, 2010, 2017) .....</i>	<i>10</i>
<i>Tablo 4: GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde).....</i>	<i>11</i>
<i>Tablo 5: Yıllara Göre Hane Halkı Büyüklüğü (2000-2010-2017).....</i>	<i>11</i>
<i>Tablo 6: Bebek Ölüm Hızı (Binde) ve Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı).....</i>	<i>12</i>
<i>Tablo 7: Göç Hızı En Yüksek Olan İlk 20 İl ve Bu İller İçerisinde GAP İllerinin Sırası (2008-2010-2017) .....</i>	<i>13</i>
<i>Tablo 8: GAP Bölgesi'ndeki İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (2008, 2010, 2017).....</i>	<i>13</i>
<i>Tablo 9: Bölgelerin Aldığı ve Verdiği Göç2008-2011-2016.....</i>	<i>15</i>
<i>Tablo 10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (2007, 2016) .....</i>	<i>16</i>
<i>Tablo 11: GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri (1990-2017) .....</i>	<i>18</i>
<i>Tablo 12: GAP Kapsamında Sağlanan Hibeler .....</i>	<i>19</i>
<i>Tablo 13: GAP İdaresi Tarafından Sağlanan Hibeler .....</i>	<i>20</i>
<i>Tablo 14: Eylem Planları Harcaması.....</i>	<i>22</i>
<i>Tablo 15: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Bitkisel Ürünlerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2015).....</i>	<i>25</i>
<i>Tablo 16: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Sebzelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2016).....</i>	<i>26</i>
<i>Tablo 17: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Meyvelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2016).....</i>	<i>27</i>
<i>Tablo 18: DSİ Tarafında Tamamlanan Ana Kanallar (2017).....</i>	<i>28</i>
<i>Tablo 19: DSİ Tarafında GAP Bölgesi'nde Sulamaya Açılan Alanlar (2017) .....</i>	<i>29</i>
<i>Tablo 20: 2017 Yılı İçerisinde Sulamaya Açılan Alanlar (ha) .....</i>	<i>31</i>
<i>Tablo 21: Yıllar İtibariyle Sulamaya Açılan Alanlar (ha).....</i>	<i>32</i>
<i>Tablo 22: GAP Bölgesi Türkiye Traktör Sayısı (2005, 2010,2016) .....</i>	<i>33</i>
<i>Tablo 23: GAP Bölgesi ve Türkiye'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişimi, (1995-2005-2016) .....</i>	<i>34</i>
<i>Tablo 24: GAP Bölgesi Su Ürünleri (2008-2016) .....</i>	<i>34</i>
<i>Tablo 25: GAP Enerji Projelerinde Fiziki Gerçekleşme Durumu.....</i>	<i>35</i>
<i>Tablo 26: Enerji Üretiminde GAP – Türkiye Karşılaştırması (Milyar kWh).....</i>	<i>36</i>
<i>Tablo 27: GAP Bölgesi ve Türkiye Yerli ve Yabancı Yatırım Teşvik Belge Sayısı (2006-2017).....</i>	<i>37</i>
<i>Tablo 28: GAP Bölgesi'nin İl Bazında İhracat Değeri ve İhracatçı Firma Sayısı.....</i>	<i>38</i>
<i>Tablo 29: GAP Bölgesi İhracatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (2002-2005-2010-2017).....</i>	<i>39</i>
<i>Tablo 30: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri ve İthalatçı Firma Sayısı .....</i>	<i>39</i>
<i>Tablo 31: GAP Bölgesi İthalatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (2002-2005-2010-2017).....</i>	<i>40</i>
<i>Tablo 32: GAPBölge'sinde Tamamlanan OSB'ler.....</i>	<i>42</i>
<i>Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Devam Eden OSB'ler.....</i>	<i>42</i>
<i>Tablo 34: GAP Bölgesinde Tamamlanan KSS'ler.....</i>	<i>43</i>
<i>Tablo 35: GAP Bölgesi'nde Devam Eden KSS'ler.....</i>	<i>44</i>
<i>Tablo 36: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15+Yaş), (2008-2016).....</i>	<i>44</i>
<i>Tablo 37: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2006-2016) .....</i>	<i>46</i>
<i>Tablo 38: GAP Bölgesi ve Türkiye Yol Uzunlukları (2005-2016) .....</i>	<i>48</i>
<i>Tablo 39: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları(2005-2016).....</i>	<i>49</i>
<i>Tablo 40: Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları(2005-2016).....</i>	<i>49</i>
<i>Tablo 41: Okul Öncesi Okullaşma Oranı.....</i>	<i>51</i>
<i>Tablo 42: İlk, Orta, Ortaöğretim ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okullaşma Oranı (2013-2017) .....</i>	<i>51</i>
<i>Tablo 43: İlkokullarda Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı .....</i>	<i>52</i>

Tablo 44: Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	52
Tablo 45: GAP Bölgesi ve Türkiye’de Hastane ve Yatak Sayısı (2007, 2016)	53
Tablo 46: GAP Bölgesi’nde Sağlık Personeli Sayıları (2007, 2016)	54
Tablo 47: Bölge’deki Değişimler (2002-2007-2012-2017).....	58

Grafik Dizini

Grafik 1: GAP Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Dağılımı, 2017.....	9
Grafik 2: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi 2017.....	9
Grafik 3: GAP İlleri’nin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (%), 2017.....	10
Grafik 4: Bebek Ölüm Hızı ve Doğurganlık Hızı (2009-2016).....	12
Grafik 5: Bölgelerin Net Göç Hızı (2008, 2011, 2016).....	15
Grafik 6: GAP Bölgesinde Fert Başına Yıllık Gelir Dağılımı (2008-2016)	17
Grafik 7: GAP Yatırım Tahsislerinin Türkiye İçindeki Payı (%) 2017.....	19
Grafik 8: DSİ Tarafından Sulamaya Açılan Alanlar (%) 2017.....	31
Grafik 9: GAP Bölgesi’nin Ülkeler ile İhracatı (İlk 10 Ülke 2017)	40
Grafik 10: GAP Bölgesi’nin Ülkeler ile İthalatı (İlk 10 Ülke 2017)	41
Grafik 11: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2006-2016).....	47

1. GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ

1.1.Giriş

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanların gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farklılıkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan, aynı zamanda ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran son derece önemli ve kapsamlı bir projedir.

GAP, başlangıçta Bölge'nin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış; Fırat-Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin toplamı olarak planlanmıştır. Bu projelerle 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve yaklaşık 1,7 milyon hektar alanda sulama şebekesi yapımı öngörülmüştür. 2002 yılında hazırlanan GAP Bölge Kalkınma Planı ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün (DSİ) GAP Programı'nda ise yaklaşık 1,8 milyon ha alanın sulanması hedeflenmiştir. GAP, 1989 yılında Master Plan'ın hazırlanması ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

1989 yılında, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuş ve bölgesel kalkınmanın planlanması, çeşitli sektörlerde farklı kuruluşlar tarafından yürütülmekte olan GAP yatırımlarının yönlendirilmesi, izlenmesi ve kuruluşlararası koordinasyonun sağlanması ile görevlendirilmiştir.

1990'larda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Güneydoğu Anadolu Projesi uygulamalarında da sürdürülebilir kalkınma felsefesi benimsenmiş ve bu çerçevede insani gelişme, katılımcılık, eşitlik ve adalet ilkeleri temel alınmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde, GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana geldiği ve özellikle kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapma olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, dünyada yeni kalkınma anlayışı ve kavramları ön plana çıkmış ve bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede GAP İdaresi, GAP Bölge Kalkınma Planı'nı hazırlamıştır.

GAP bugün, su kaynakları geliştirme programının yanısıra tüm sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır.

2008 yılında GAP Bölgesi'ndeki gelişmeler ve GAP kapsamındaki yatırımlar gözden geçirilerek GAP Eylem Planı (2008-2012) hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. GAP Eylem Planı uygulamaları ile Bölge'de kamu yatırımları büyük ölçüde tamamlanmış, ekonomik ve sosyal alanda önemli merhaleler kat edilmiştir. Eylem Planı kapsamında devam eden yatırımları tamamlamak, GAP'ı sürdürülebilir kılmak ve bölgenin rekabet gücünü artıracak projeleri uygulamaya koymak üzere 2014-2018 dönemini kapsayan yeni GAP Eylem Planı da hazırlanarak hayata geçirilmiştir.

GAP'ın temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak; kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını artırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır.

1.2. GAP'ın Tarihçesi

Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarından yararlanılması fikri Atatürk döneminde ortaya konulmuş ve ilk adımlar atılmıştır. 1936 yılında Atatürk'ün emriyle Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ) kurulmuştur. EİEİ, ülkenin sahip olduğu su kaynaklarından elektrik enerjisi üretilmesi için "Keban Projesi" ile ilgili keşif etütlerine başlamış ve Fırat Nehri'nde incelemeler yapmak üzere Palu, Pertek, Keban Boğazı, Kömürhan, Karakaya ile Kemaliye'de birer rasat istasyonu kurmuştur. 1938 yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topografik etütler yapılmış; 1950-1960 yılları arasında Fırat ve Dicle üzerinde sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası ekonomik güçlükler çalışmaları uzun süre aksatmış, daha sonra yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine 1954 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve ülke 26 havzaya ayrılarak etüt ve planlama faaliyetlerine başlanmıştır. Çalışmaların verimli olabilmesi için yerel organizasyonlara gidilmesi benimsenmiştir. 1961 yılında Diyarbakır'da kurulan DSİ Fırat Planlama Amirliğince Fırat Havzası'nda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili ilk çalışmalar yürütülmüş, 1964 yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İstikşaf Raporu" geliştirilmiştir.

1968 yılında Aşağı Fırat Havzası'nda önerilen depolama tesisleri ve hidroelektrik santraller fizibilite aşamasında, sulama tesisleri de master plan aşamasında bir yerli-yabancı firmalar grubuna ihale edilmiş ve bu çalışmalar 1970 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan Dicle Havzası için de aynı paralelde çalışmalar DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne sürdürülmüştür. Böylece, Aşağı Fırat Havzası ile Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında bu iki havza için düşünülen projelerin birleştirilerek "Güneydoğu Anadolu Projesi" olarak adlandırılması benimsenmiştir.

Bölge'deki sosyo-ekonomik koşulların topyekün iyileştirilmesi düşüncesi ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile sulamaların sağlayacağı değişimin bu geniş çerçevede ele alınması rasyoneli, bir bölgesel kalkınma projesi olarak ve entegre bir yaklaşımla projeyi ele almak gereğini ortaya çıkarmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'ye verilmiştir.

DPT 1988 yılında, GAP'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile GAP Master Plan çalışmasını başlatmıştır. 1989 yılında tamamlanan bu çalışma kapsamında, proje için muhtemel yönetim sistemleri ve alternatifleri de ele alınmıştır.

Bölge'de yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması nedeniyle planlama, projelendirme, uygulama veizleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur.

1.3 GAP'ın Gelişme Aşamaları

1.3.1. GAP Eylem Planı Sulamalar

GAP kapsamında yapımı öngörülen 13 adet proje çerçevesinde; 22 baraj inşa edilerek toplam 7.302 MW kurulu gücünde 19 hidroelektrik santral ile yılda 26,9 milyar kWh hidroelektrik enerjisi üretilecek ve GAP Eylem Planına göre, 1.058 milyon hektar tarım arazisi sulama imkânına kavuşacaktır. GAP kapsamındaki enerji projelerinde %78, GAP Eylem Planı sulama projelerinde ise %51,6 gerçekleştirme sağlanmıştır.

Tablo 1: GAP Eylem Planında Yer Alan Sulamalar (1.056.413 ha)

GAP EYLEM PLANINDA YER ALAN SULAMALAR					
FIRAT HAVZASI			DİCLE HAVZASI		
Proje ve Üniteleri	Alan (ha)	Aşaması	Proje ve Üniteleri	Alan (ha)	Aşaması
Aşağı Fırat Projesi	458 282		Dicle-Kralkızı Projesi	107 011	
Şanlıurfa-Harran Ovası Sulaması	147 887	İşletme	Dicle Sağ Sahil Cazibe Sulaması	9 416	İşletme
Mardin-Ceylanpınar Cazibe Sulaması	30 846	İşletme	Dicle Sağ Sahil Pompaj Sul. (P2-P5)	38 075	İnşaat
	48 607	İnşaat		17 872	İşletme
	29 729	Proje		5 213	Proje
Mardin-Ceylanpınar Pom. Sul.	53 969	Proje	Dicle Sağ Sahil Pompaj Sul. (P3-P4)	36 435	Proje
	500	İşletme	Batman Projesi	31 717	
Mardin-Ceylanpınar YAS Sul.	37 128	İnşaat	Batman Sol Sahil Sulaması	13 836	İşletme
			Batman Sağ Sahil Cazibe Sulaması	11 881	Proje
Siverek-Hilvan Pompaj Sul.	20 041	Proje		6 000	İşletme
Bozova Pompaj Sulaması	6 463	İnşaat	Batman-Silvan Projesi	205 994	
	25 859	İşletme	Dicle Sol Sahil Cazibe Sulaması	128 897	Proje
Suruç Yaylak Projesi	74 617		Ambar Barajı Sulaması	12 325	İnşaat
Yaylak Ovası Sulaması	18 322	İşletme	Pamukçay Barajı Sulaması	5 100	İnşaat
Suruç Ovası Pompaj Sulaması	1 119	İnşaat	Kuruçay Barajı Sulaması	5 030	İnşaat
	55 176	İşletme	Başlar Barajı Sulaması	3 820	İnşaat
Adıyaman-Kahta Projesi	36 806		Bulaklıdere Barajı Sulaması	6 402	Proje
Çamgazi Barajı Sulaması	8 000	İşletme	Kıbrıs Barajı Sulaması	3 175	Proje
Gömikan Barajı ve Sulaması	7 293	Proje	Karacalar Barajı Sulaması	4 245	Proje
Koçali Barajı Sulaması	18 707	Proje	Dicle Sol Sahil Pompaj Sulaması	37 000	Proje
Samsat Pompaj Sulaması	2 806	İşletme	Toplam	344 722	
Gaziantep Projesi	46 842		Münferit Projeler	35 456	
Hancağız Barajı ve Sulaması	6 945	İşletme	Devegeçidi Projesi	10 600	İşletme
Kayacık Barajı Sulaması	12 000	İşletme	Silvan 1. ve 2. Kısım Sulaması	8 790	İşletme
	8 000	Proje	Nerdüş Sulaması	2 740	İşletme
Belkıs-Nizip Pompaj Sulaması	10 164	İşletme	Çınar-Göksu Projesi	4 234	İşletme
Birecik Baraj Göl. Pompaj Sul.	9 733	Proje	Garzan Kozluk Sulaması	3 973	İşletme
Toplam	616 547		Ergani Projesi	1 866	İnşaat
Münferit Projeler	59 683		10. Bölge Küçük Su İşleri	3 258	İşletme
Nusaybin Sulaması	8 600	İşletme	Aşaması	Alan (ha)	Oran (%)
Akçakale YAS Sulaması	10 255	İşletme	İnşaatı Tamamlanan (TİGEM+YAS)	501 032	%47
Ceylanpınar YAS Sulaması	9 000	İşletme	İnşaatı Devam Eden	160 719	%15
Hacıhıdır Projesi	2 080	İşletme	İnşaatına Başlanmayan	394 662	%37
Dumluca Projesi	1 860	İşletme	Toplam	1 056 413	%100
Ardıl Barajı Sulaması	2 533	İşletme			
Bozova-Merkez Pompaj Sul.	1 098	İşletme			
Paşabağ Sulaması	520	İşletme			
Çermik-Kale Projesi	13 942	Proje			
Buğdayhöyük Pompaj Sulaması	2 770	İşletme			
Bozova Pompaj Ek Sahalar Sul.	1 186	İnşaat			
15. Bölge Küçük Su İşleri	900	İşletme			
20. Bölge Küçük Su İşleri	4 939	İşletme			

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2016

(*)Fırat ve Dicle Havzası dışında yer alan Kilis-Musabeyli Sulaması (3 395 ha) tabloya dahil edilmemiştir.

1.3.2. Entegre Proje Yaklaşımı

Güneydoğu Anadolu'da çok geniş alanların sulamaya açılmasıyla başlayacak olan büyük değişim Bölge'nin sosyal ve ekonomik bütün sektörlerini etkileyecektir. İlk aşamada Bölge ekonomisinin sanayi, ticaret, ulaştırma gibi tarım dışı sektörlerinin tarımsal üretimdeki artıştan doğrudan etkilenmesiyle başlayacak olan değişim, ikinci aşamada tarım dışı sektörlerin birbirinden etkilenmeleriyle de birçok boyut kazanacaktır. Tarımda sulamayla başlayıp, sanayi ve giderek diğer hizmetlere yayılacak olan bu zincirleme reaksiyon bir yandan çok değişik konularda geniş yatırım ve gelişme olanakları yaratırken, diğer yandan da sosyal ve fiziki altyapıda önemli ihtiyaçlar doğuracaktır.

Yatırımlarda etkinliğin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması, birbirlerini tamamlayıcı nitelikteki yatırımların zaman ve mekan itibarıyla koordineli bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu amaçla hazırlanan GAP Master Planı Nisan 1989'da tamamlanmıştır.

1.3.3. GAP Master Planı (1989)

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Master Planı, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamış; bu değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde uyacağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kırsal alanlarla muhtemel dağılımını saptamış; eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. GAP Master Planı, çeşitli kamu kuruluşlarının kalkınma çabalarının bütünleştirilmesi ve eşgüdümleştirilmesini kolaylaştıran ve Bölge gelişmesinin alması gereken seyir ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

GAP Master Planı'nda plan dönemi başlangıcı olarak kabul edilen 1985 yılında, GAP'ta kişi başına düşen Gayrisafi Bölgesel Hasıla'nın (GSBH), Türkiye kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) %47'si düzeyinde olduğu tahmin edilmiştir. GAP Master Planı'nda maksimum gelişme senaryosuna göre, GSBH'nin yılda %7,7 oranında artması öngörülmektedir.

Master Plan Hedefleri

- 1,7 milyon hektar alanın sulanması (GAP Bölge Kalkınma Planı'nda sulanacak alan 1,8 milyon ha olarak hedeflenmiştir.)
- Yılda 27 milyar kilovatsaat hidroelektrik enerji üretiminin sağlanması
- Kişi başına gelirin %209 oranında artması
- GSBH'da %445 artış sağlanması

1.3.4. Sürdürülebilir İnsani Gelişme

GAP, insanı merkez alan bir bölgesel kalkınma projesidir. Tüm kamu kaynaklı yatırımlar eşit, adil, erişilebilir, sürdürülebilir bir kalkınmanın aracıdır. Asıl hedef insan mutluluğudur.

Sürdürülebilir insani gelişme; doğal ve beşeri kaynakların optimum kullanımı yoluyla, gelecek kuşakların olanakları tüketilmeden, halkın tercih ve potansiyelinin eksiksiz bir biçimde hayata geçirilebileceği bir ortamın yaratılmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede toplum, ekonomi, kültür, kalkınmada adillik, kadın-erkek eşitliği, eğitim, sağlık, fiziksel planlama, tarım ve çevre ile ilgili konular dikkate alınmakta, bütün bu konuların merkezinde ise insan bulunmaktadır.

GAP, Bölge'nin doğal kaynaklarının akılcı kullanımı ve yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ulusal kaynakların rasyonel tahsisi ile Bölge'de sürdürülebilir insani gelişmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Proje bölgesi ile Türkiye'nin daha gelişmiş bölgeleri arasındaki farkı ortadan kaldırmayı ve eşitlikçi bir gelişmeye katkıda bulunmayı öngören GAP'ta; sosyal, çevresel, kültürel araştırmalar ve bunlara dayalı uygulamalar da bu anlamda en önemli bileşenlerdir.

Sürdürülebilirlik kavramının uluslararası kalkınma konularının gündemine girmesiyle birlikte her ülke, özel koşullarından hareketle, kendi sürdürülebilir kalkınma ölçütlerini belirlemek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin bu alandaki gereksinimlerini belirlemek amacıyla 1995 yılı Mart ayında GAP İdaresi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ile birlikte Şanlıurfa'da bir seminer gerçekleştirmiştir. GAP Bölgesi'nin kalkınma süreciyle ilgili kesimlerin ve temsilcilerin yer aldığı, etkin bir danışma ve katılım sürecinin sağlandığı bu seminerde gerek seminerin sonuçlarına gerekse GAP Master Planı'nın amaç ve öngörülerine dayanarak, kalkınma süreci için "sürdürülebilirlik" bağlamında aşağıdaki hedefler benimsenmiştir:

1. Bölge'deki ekonomik koşulları mümkün olan en ileri düzeyde geliştirecek şekilde yatırımların artırılması,
2. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin ülke düzeyine ulaşacak biçimde geliştirilmesi,
3. Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
4. Kentlerde yaşam kalitesi ile kentsel ve toplumsal altyapının, daha sağlıklı kentsel çevreler yaratılmasına olanak tanıyacak biçimde iyileştirilmesi,
5. Kırsal altyapının sulamada optimal gelişmeye olanak tanıyacak biçimde tamamlanması,
6. Bölge içi ve bölgeler arası ulaşılabilirliğin artırılması,
7. Mevcut ve yeni kurulacak sanayilerin altyapı gereksinimlerinin karşılanması,
8. Suyun, toprağın, havanın ve bunlarla ilintili eko-sistemlerin öncelikli olarak korunması,
9. Karar alma ve proje uygulanmasında halk katılımının geliştirilmesi.

GAP çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri ise sosyal, tarımsal, fiziksel, mekansal, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik geçerlilik olarak ifade edilmiştir. Çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik doğal kaynakların sürdürülebilirliğine, çevre ve kültürel mirasın korunmasına bağlıdır. Ekonomik geçerliliği verimli ve etkin projelerin uygulanması, istihdam olanakları, ekonomik gelişme ve özel sektör katılımı ile çok yakından ilgilidir. Sosyal sürdürülebilirlik ise katılımcılık, eşitlik, adillik ve insan kaynaklarının gelişimi ilkelerinin benimsenmesi ile sağlanabilmektedir.

Diğer yandan, sürdürülebilir kalkınma kamu sektörü ile birlikte özel sektör ve halk katılımından oluşan bir tabana dayalıdır. Kamu yatırımları sürdürülebilir kalkınmada gerekli altyapıyı oluşturmak, özel sektör ağırlıklı olarak sanayi yatırımlarını gerçekleştirmek, halk ise planlamadan uygulamaya kadar her alanda gelişmenin içinde olmak durumundadır.

Sürdürülebilir insani gelişme kavramının GAP literatürüne girmesiyle birlikte proje, ağırlıklı bir biçimde çevresel ve insani boyutları da kapsamına almış ve temel hedef olarak da Bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilmesini benimsemiştir. Bu yaklaşım ile ekonomik büyümeye yönelik fiziksel yatırımlar da dâhil tüm proje ve uygulamalar insani gelişmeye yaptığı katkı açısından değerlendirilmektedir.

1.3.5. GAP Bölge Kalkınma Planı

GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler (Körfez Savaşı, Irak Ambargosu, terör, ekonomik krizler) meydana gelmiş ve özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren derinleşen kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapmış ve GAP'ın 2005 yılında tamamlanmasının mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Diğer yandan, dünyada çevre konularına duyarlılık artmış, katılımcılık, kalkınmanın sürdürülebilirliği, cinsiyet dengeli kalkınma gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Tüm bu nedenlerle, Bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur.

Haziran 1998'de alınan Bakanlar Kurulu kararı ile GAP'taki tüm yatırımların tamamlanması için 2010 hedef yılı olarak belirlenmiş ve GAP'ın tüm sektörel bileşenleriyle birlikte öngörülen tarihte tamamlanması için gerekli koordinasyon ve planlama çalışmalarını yapma görevi GAP İdaresine verilmiştir. Böylece, 1989 yılından farklı olarak, insani gelişmeyi öncelikli hedef kabul eden GAP Bölge Kalkınma Planı (BKP), sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda ve çeşitli kesimlerden paydaşların etkin katılımıyla hazırlanmıştır. Plan, aynı zamanda uygulanacak projeleri kapsayan eylem planını da içermektedir. Hazırlanan GAP Bölge Kalkınma Planı 6.11.2002 tarihli ve 2002/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir.

Plan'ın hazırlanması sürecinde paydaşların talepleri doğrultusunda üç temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; "kalkınma altyapılarının geliştirilmesi ve çevrenin korunması", "insan kaynaklarının geliştirilmesi" ve "Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması"dır. Bölge Kalkınma Planı bu amaçlar çerçevesinde hazırlanmıştır.

BKP, GAP Master Planı'nda ve daha sonraki çalışmalarda belirlenen yatırımlar ve projelerin tümünün 2010 yılı itibarıyla gerçekleşmesini öngörmekte ve yeni Kalkınma Planı'nın çıkış noktalarını oluşturan insan odaklılık, katılımcılık, sürdürülebilirlik, insani gelişme ve toplumsal gelişme gibi ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. Plan, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, kamu maliyesindeki darboğazlar ve teknolojik kısıtlar göz önüne alınarak gerçekçi öngörülere dayanan bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

1.3.6. GAP Eylem Planı (2008-2012)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve başta sulama olmak üzere temel altyapı yatırımlarının hızlandırılması amacıyla 2008-2012 dönemini kapsayan GAP Eylem Planı (EP) hazırlanmış ve uygulanmıştır.

GAP Eylem Planı kapsamında;

- ◆ Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi,
- ◆ Sosyal Gelişimin Sağlanması,
- ◆ Altyapının Geliştirilmesi,
- ◆ Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi olmak üzere dört stratejik gelişme eksenini ve bu eksenler altında 73 ana eylem ve 300'ün üzerinde proje hayata geçirilmiştir.

1.3.7. GAP Eylem Planı (2014-2018)

GAP EP (2014-2018); öncelikle birinci EP kapsamında devam eden yatırımları tamamlamak, yapılan yatırımlarla doğan potansiyeli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimin hızlandırılması

yönünde tam olarak kullanmak, Bölge'nin rekabet gücünü artırmak ve GAP'ı daha ileriye taşımak amacıyla hazırlanmıştır. Eylem Planı'nda insanı hedef alan, yenilikçi, sürdürülebilir, gelir eşitsizliğini giderici, dezavantajlı alanları ve grupları önceleyen ve yaşanabilir mekânlar oluşturan proje ve programlara yer verilmiştir. Bölgesel gelişmeye ivme kazandıracak, eğitilmiş ve nitelikli insan gücüne dayalı, istihdamı artıran, doğal kaynakları, kültürel mirası ve çevreyi koruyan, teknolojik gelişmeleri ön plana alan, sulama, ulaşım ve sanayi altyapısının tamamlanmasını amaçlayan proje ve programlar planın temel eylemleri arasındadır.

Son yıllarda büyümenin odağına şehirleşmenin taşınması, dünyada şehir ekonomileri ve yaşam tarzının hâkim olmaya başlaması, küresel rekabet ortamına katılmakta bilgiye dayalı ekonomi, finansal ve ihtisaslaşmış hizmetler, nitelikli işgücü, AR-GE ve yenilik kapasitesinin yoğunlaştığı şehirlerin önemli bir rol oynaması gibi gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler dikkate alınarak GAP EP (2014-2018)'de yaşam kalitesi yüksek yerleşimlerin oluşturulmasına yönelik eylemleri kapsayan "Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması" yeni bir eksen olarak yer almıştır.

1.3.7.1. Ekonomik Kalkınmanın Hızlandırılması

İleri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, uluslararası rekabet gücünü artırmış bir tarım sektörünün oluşturulması, sanayi altyapısının ve girişimcilik ortamının geliştirilmesi, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi, bölgenin teknolojik altyapısının ve üniversite-sanayi işbirliğinin ilerletilmesi, turizmin canlandırılması ve doğal kaynakların korunmasına yönelik tedbirlerle ekonomik dönüşümün sağlanması amaçlanmaktadır.

1.3.7.2. Sosyal Gelişimin Güçlendirilmesi

İnsan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde, bireylerin kendilerini geliştirebilecekleri, sağlıklı, güvenli ve yüksek standartta yaşam sürebilecekleri sosyal bir ortamın oluşturulması sağlanacaktır. Eğitim, sağlık, sosyal yardım, kültür, sanat ve spor faaliyetleri gibi kamu tarafından sunulan hizmetlere erişimin güçlendirilerek fırsat eşitliğinin sağlanması, istihdam edilebilirliğin artırılması ve sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi yönünde tedbirler alınacaktır.

1.3.7.3. Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması

Ülke genelinde ve Bölge'de mevcut coğrafi koşullara, kent-kır ayrımına, tarihi, kültürel ve çevresel değerlere uygun, insan ve toplum ihtiyaçlarına cevap veren, daha geniş ortak kullanım alanlarına sahip, sürdürülebilir, erişilebilir, yaşanabilir mekânların oluşturulması temel amaçtır. GAP Bölgesi'nde yer alan kentsel yerleşimlerin düzenli ve sağlıklı gelişmesi ve kentleşme olgusunun yaygınlaştırılması için sosyal, ekonomik ve mekânsal alanlarda bir iyileştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

1.3.7.4. Altyapının Geliştirilmesi

Bölge'de kaliteli ve yeterli altyapı hizmetlerinin sağlanması, ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi ve sosyal gelişimin hızlandırılmasında temel belirleyici unsurlardandır. Sulama yatırımlarının tamamlanması, ulaştırma ağlarının iyileştirilerek ulaşımın daha konforlu hale getirilmesi, lojistik merkezlerin kurulması ve Bölge'nin bilgi iletişim teknolojileri altyapısının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1.3.7.5. Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Merkezi idarelerin taşra teşkilatları, yerel yönetimler, üniversiteler, STK'lar ve diğer kurum ve kuruluşların ihtiyaç duyulan alanlarda beşeri, mali, idari ve teknik altyapılarının desteklenerek kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

GAP illeri, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'ye göre TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis), TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) ve TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) şeklinde gruplandırılmıştır.

2. DEMOGRAFİK BİLGİLER

2.1 Yüzölçümü ve Nüfus

Türkiye'nin güneydoğusundaki 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) kapsayan alan GAP Bölgesi olarak anılmakta ve 75.193 km²'lik yüzölçümü ile ülkenin %9,7'sini oluşturmaktadır.

2017 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre GAP Bölgesi'nin nüfusu 8,7 milyon kişidir. Bu miktar ülke toplam nüfusunun %10,7'sine tekabül etmektedir.

Tablo 2: GAP Bölgesi Nüfusunun İllere Göre Dağılımı(2000-2007-2012-2017)

İller	2000	2007	2012	2017
Adıyaman	623 811	582 762	595 261	615 076
Batman	456 734	472 487	534 205	585 252
Diyarbakır	1 362 708	1 460 714	1 592 167	1 699 901
Gaziantep	1 285 249	1 560 023	1 799 558	2 005 515
Kilis	114 724	118 457	124 320	136 319
Mardin	705 098	745 778	773 026	809 719
Siirt	263 676	291 528	310 879	324 394
Şanlıurfa	1 443 422	1 523 099	1 762 075	1 985 753
Şırnak	353 197	416 001	466 982	503 236
GAP	6 608 619	7 170 849	7 958 473	8 665 165
Türkiye	67 803 927	70 586 256	75 627 384	80 810 525
GAP/Türkiye (%)	9,7	10,2	10,5	10,7

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı ve 08/03/2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2017)

GAP Bölgesi'nde 2017 yılında yaşayan toplam nüfusun %50,5'i erkek ve %49,5'i kadın nüfustan oluşmaktadır (Grafik 1).

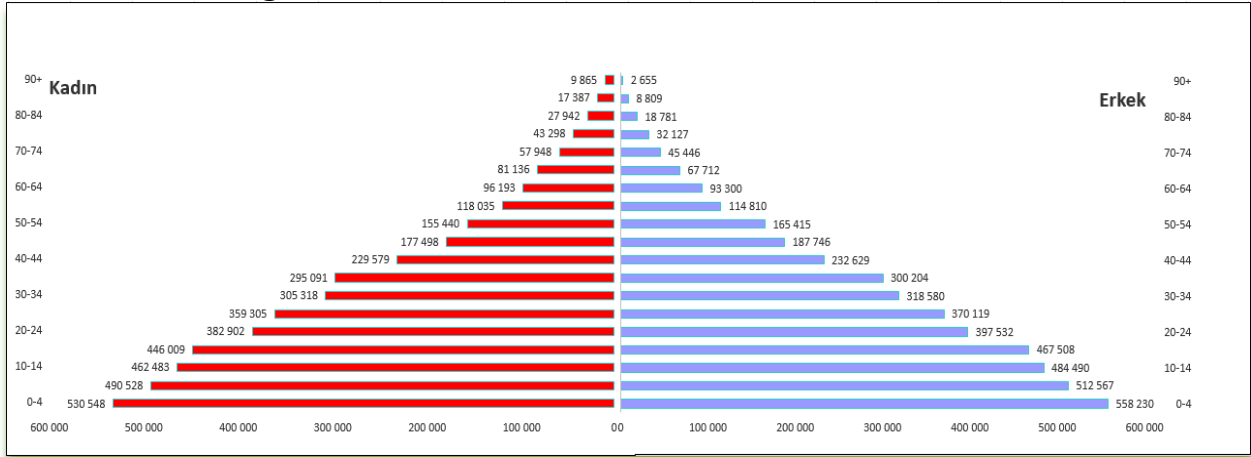
Grafik 1: GAP Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Dağılımı, 2017

Kaynak: 08/03/2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2017)

Bölge nüfusunun 0-4 ve 90+ yaş grubu incelendiğinde 0-14 ve 15-19 yaş grubundaki yoğunluğun diğer yaş gruplarından fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda Bölge nüfusunun çoğunluğunun gençlerden oluştuğunu söylemek mümkündür (Grafik 2).

Grafik 2: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi, 2017

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2018 , Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

GAP Bölgesi'nde 2000 yılında şehirleşme oranı %62,7 iken, 2012 yılında %69,6'ya ve 2017 yılında da %92,3'e çıkmıştır. Türkiye geneline bakıldığında şehirleşme oranı 2000 yılında %64,9, 2012 yılında %77,3 ve 2017 yılında %92,51 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3). GAP Bölgesi ile Türkiye genelindeki şehirleşme sürecinin aynı paralellikte artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

Nüfus yoğunluğu olarak incelendiğinde GAP Bölgesi'nde 2000 yılında km²'ye düşen kişi sayısı 88 iken, bu sayı 2012 yılında 107'ye ve 2017 yılında 115'e yükselmiştir. GAP Bölgesi'ndeki nüfus yoğunluğunun Türkiye'den fazla olduğu görülmektedir.

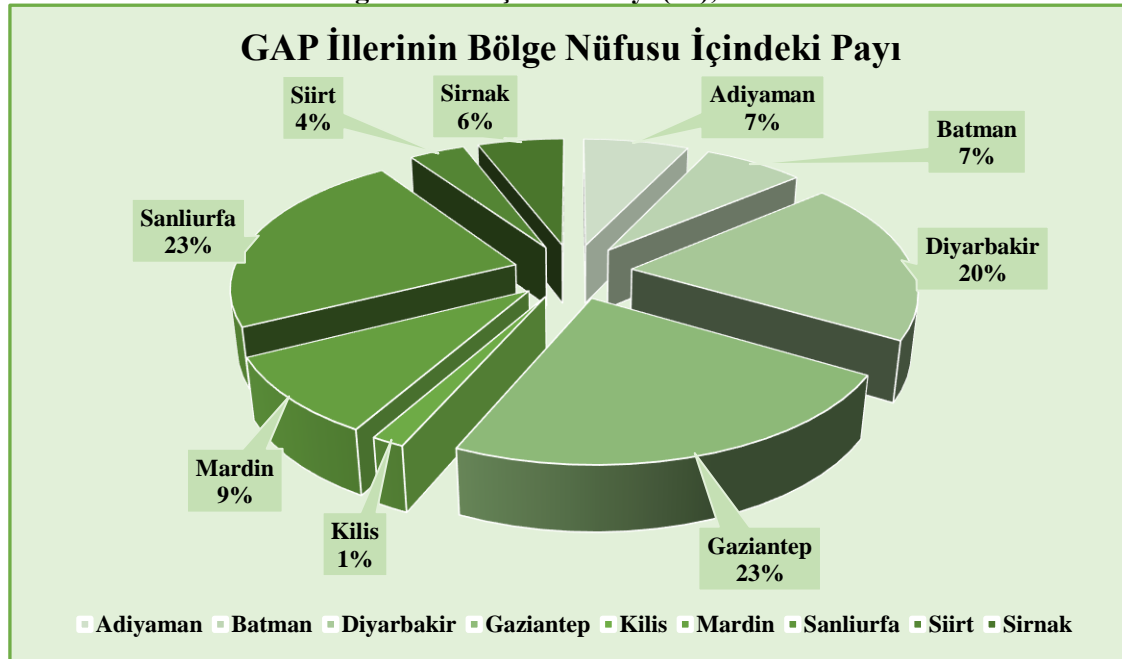
Tablo 3: GAP Bölgesi'nde Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu(2000, 2007, 2012, 2017)

	2000 Yılı		2007 Yılı		2012 Yılı		2017 Yılı	
	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)
GAP	62,7	88	66,0	97	69,6	107	92,34	115
Türkiye	64,9	87	70,5	92	77,3	98	92,51	105

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2018, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

GAP Bölgesi'ndeki il nüfuslarının Bölge toplam nüfusu içindeki paylarına bakıldığında; Bölge nüfusunun %66'sının Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde, geri kalan Bölge halkının %34'nün Mardin, Batman, Adıyaman, Şırnak, Siirt ve Kilis illerinde yaşadığı görülmektedir (Grafik 3).

Grafik 3: GAP İllerinin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (%), 2017

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2018, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Bölge'nin 2017 yılı idari bölünüş yapısı dikkate alındığında, 1990-2000 yılları arasında on yıllık dönemde yıllık nüfus artış hızı GAP Bölgesi'nde binde 24,79, Türkiye'de binde 18,28 olmuştur. 2000-2010 yılları arasında ise yıllık nüfus artış hızı GAP Bölge'sinde binde 13,88 Türkiye'de binde 8,37 olarak gerçekleşmiştir. 2010-2017 dönemi nüfus artış hızının GAP Bölge'sinde binde 18,89, Türkiye genelinde ise binde 13,11 olduğu görülmektedir (Tablo 4). Yıllık nüfus artış hızı ise (2017) Bölge'de binde 18,2, Türkiye genelinde binde 12,4 olarak gerçekleşmiştir.

Öteki bölge ve illere göç vermesine karşın, GAP Bölgesi'nin yıllık nüfus artış hızı ülke değerinin üzerinde olduğu için Bölge nüfusunun ülke toplam nüfusu içindeki payı da giderek artmaktadır.

Tablo 4: GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)

Nüfus	1990	2000	2010	2017
GAP	5 158 013	6 608 619	7 592 772	8 665 165
Türkiye	56 473 035	67 803 927	73 722 988	80 810 525
Yıllık Nüfus Artış Hızı Binde (%0)	1990-2000		2000-2010	2010-2017
GAP	24,79		13,88	18,89
Türkiye	18,28		8,37	13,11

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye genelinde 3,4, GAP Bölgesi'nde ise 5,05 kişidir. 2017 yılı verilerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek 10 ilimizden 6'sı GAP Bölgesi'nde olup, 6,4 kişi ile Şırnak Türkiye genelinde birinci sırada yer alırken Şanlıurfa ilinde 5,7, Batman ilinde 5,6, Siirt ilinde 5,4, Mardin ilinde 5,2 olurken, Diyarbakır ilinde ise 5 olarak gerçekleşmiştir.

GAP Bölgesi'ne genel olarak bakıldığında, 10 yıllık sürelerde ve son beş yılda, Türkiye genelinde olduğu gibi hane halkı sayısında düşüşün olduğu söylenebilir (Tablo 5).

Tablo 5: Yıllara Göre Hane Halkı Büyüklüğü (1990-2017)**(kişi)**

	1990	2000	2010	2017
GAP	6,8	6,5	6,0	5,05
Türkiye	5,0	4,5	3,9	3,4

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Türkiye İstatistik Kurumu Ölüm İstatistikleri sonuçlarına göre; ülke genelinde bebek ölüm hızı 2000 yılında binde 43 iken, 2010 yılında binde 12'den 2016 yılında binde 10,0'a, Bölge'de ise 2000 yılında binde 42 iken 2010 yılında binde 15,8'e gerilemiş ve 2016 yılında da aynı seyrini korumuştur (binde 14,5)(Tablo 6).

Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısı Türkiye genelinde 2000 yılında 2,5, 2010 yılında 2,08 ve 2016 yılında 2,10 çocuk olarak tespit edilmiştir. GAP Bölgesi'nde ise 2000 yılında 4,6, 2010 yılında 3,6 çocuk ve 2016 yılında da 3,4 çocuk olarak belirlenmiştir.

Bölge'de doğurganlık hızı en yüksek il 2000 yılında 6,1 ile Siirt ve 3,5 çocuk ile en düşük Kilis'tir. Doğurganlık hızının en yüksek olduğu il 2010 yılında 4,58 ve 2016 yılında 4,33 ile Şanlıurfa'dır. En düşük il 2010 yılında 2,79 ve 2016 yılın da 2,77 ile Adıyaman olmuştur (Tablo 6-Grafik 4).

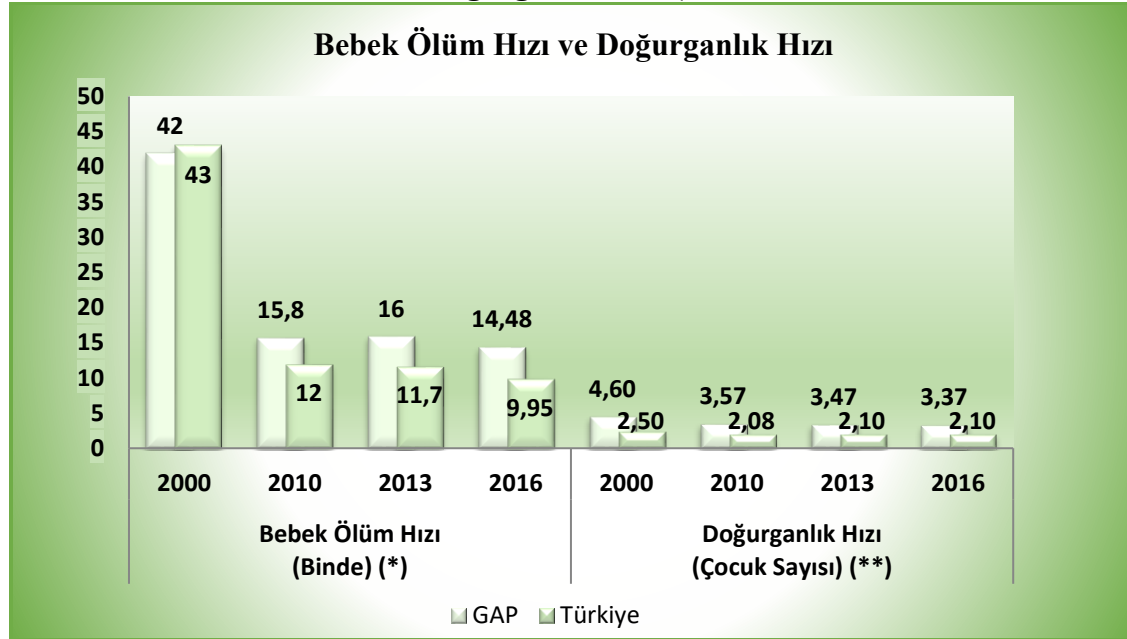
Tablo 6: Bebek Ölüm Hızı (Binde) ve Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)

İller	Bebek Ölüm Hızı (Binde) (*)				Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) (**)			
	2000	2010	2013	2016	2000	2010	2013	2016
Adıyaman	42	14,0	12,8	13,2	3,70	2,79	2,75	2,77
Batman	50	12,5	17,2	13,2	5,30	3,64	3,34	3,10
Diyarbakır	57	13,5	14,2	10,9	4,50	3,24	3,16	3,12
Gaziantep	44	17,9	17,1	14,3	3,80	3,07	3,15	3,05
Kilis	48	15,8	24,7	13,1	3,50	3,01	2,92	2,83
Mardin	43	17,0	14,6	13,9	5,00	3,53	3,32	3,23
Siirt	63	14,5	15,4	14,1	6,10	4,12	3,70	3,46
Şanlıurfa	37	17,0	15,5	18,0	4,80	4,58	4,40	4,33
Şırnak	51	14,7	14,7	14,3	7,10	4,51	4,17	3,45
GAP	42	15,8	15,5	14,5	4,60	3,57	3,47	3,37
Türkiye	43	12,0	10,8	10,0	2,50	2,08	2,10	2,10

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Doğum ve Ölüm İstatistikleri, 2018

(*) **Bebek Ölüm Hızı:** Belli bir yıl içinde meydana gelen bir yaşından küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının binde olarak ifade edilmesidir.

(**) **Doğurganlık Hızı:** Bir kadının doğurduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısıdır.

Grafik 4: Bebek Ölüm Hızı ve Doğurganlık Hızı (2009-2016)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Doğum ve Ölüm İstatistikleri, 2018

2.2.Göç

Net göç; bir yerleşim yerinin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Yerleşim yerinin aldığı göç, verdiğiğinden fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğiğinden az ise net göç negatiftir. Net göç hızı; net göçün hesaplandığı nüfusta yaşanan birey yıla bölümü olarak da ifade edilebilir. Buna göre; 2016 yılında Türkiye genelinde en fazla göç veren net göçün en yüksek olduğu ilk yirmi il sıralamasında Van, Mardin, Diyarbakır, Ağrı, Şırnak, Şanlıurfa, Muş ve Hakkari illerimizde net göç –10 000 üzerindedir. GAP İllerimizden sadece 3 ilimiz Adıyaman, Batman, Gaziantep ilk 20 il içinde yer almamakla birlikte Siirt ve Kilis illerimizin net göçü–10 000 altındadır (Tablo 7).

Tablo 7:Göç Hızı En Yüksek Olan İlk 20 İl ve Bu İller İçerisinde GAP İllerinin Sırası (2008, 2010, 2016)

İller	2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	İller	2010 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	İller	2016 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Malatya	733 789	25 500	27 830	-2 330	-38,42	Çankırı	179 067	11 536	17 958	-6 422	-35,23	Hakkâri	267 813	5 945	16 067	-10 122	-37,09
Erzurum	774 967	18 999	43 585	-24 586	-31,23	Yozgat	476 096	16 181	29 618	-13 437	-27,83	Ağrı	542 255	14 306	30 811	-16 505	-29,98
Trabzon	748 982	25 918	27 027	-1 109	-30,04	Tokat	617 802	25 430	40 995	-15 565	-24,88	Şırnak	483 788	11 102	24 122	-13 020	-26,56
Yozgat	484 206	15 352	30 117	-14 765	-30,04	Kırıkkale	276 647	12 488	19 229	-6 741	-24,07	Tunceli	82 193	4 822	7 031	-2 209	-26,52
Ağrı	532 180	12 195	27 450	-15 255	-28,26	Kars	301 766	9 906	16 657	-6 751	-22,12	Muş	406 501	11 309	21 683	-10 374	-25,20
Hatay	1 413 287	29 459	32 624	-3 165	-28,02	Ardahan	105 454	4 586	6 857	-2 271	-21,31	Kars	289 786	10 209	16 590	-6 381	-21,78
Bitlis	326 897	11 721	20 957	-9 236	-27,86	Siirt	300 695	8 911	13 973	-5 062	-16,69	Mardin	796 237	21 439	38 823	-17 384	-21,60
Bayburt	75 675	2 996	4 949	-1 953	-25,48	Erzurum	769 085	23 294	35 711	-12 417	-16,02	Van	1 100 190	28 902	49 035	-20 133	-18,13
Ardahan	112 242	4 640	7 447	-2 807	-24,70	Çorum	535 405	14 462	22 860	-8 398	-15,56	Kilis	130 825	5 740	8 043	-2 303	-17,45
Iğdır	184 025	5 559	9 356	-3 797	-20,42	Niğde	337 931	12 602	17 666	-5 064	-14,87	Ardahan	98 335	5 164	6 880	-1 716	-17,30
Konya	1 969 868	45 502	56 760	-11 258	-18,25	Muş	406 886	11 782	17 841	-6 059	-14,78	Bitlis	341 225	12 571	18 074	-5 503	-16,00
Rize	319 410	13 253	13 825	-572	-18,15	Ağrı	542 022	14 950	22 966	-8 016	-14,68	Iğdır	192 785	6 721	9 368	-2 647	-13,64
Kırıkkale	279 325	11 360	16 605	-5 245	-18,60	Bitlis	328 767	10 800	15 347	-4 547	-13,74	Siirt	322 664	10 775	15 068	-4 293	-13,22
Çorum	545 444	15 828	24 072	-8 244	-15,00	Hakkâri	251 302	6 013	9 225	-3 212	-12,70	Erzurum	762 021	26 957	36 340	-9 383	-12,24
Adıyaman	585 067	12 155	20 971	-8 816	-14,96	Kırşehir	221 876	9 875	12 626	-2 751	-12,32	Diyarbakır	1 673 119	39 177	55 604	-16 427	-9,77
Kayseri	1 184 386	30 021	28 621	1 400	-13,34	Sivas	642 224	23 467	31 362	-7 895	-12,22	Yozgat	421 041	17 736	21 825	-4 089	-9,66
Artvin	166 584	6 700	8 660	-1 960	-11,70	Zonguldak	619 703	15 712	23 267	-7 555	-12,12	Çorum	527 863	16 688	20 420	-3 732	-7,05
İzmir	3 795 978	117 067	89 819	27 248	-11,12	Ordu	719 183	27 896	36 241	-8 345	-11,54	Artvin	168 068	8 240	9 283	-1 043	-6,19
Diyarbakır	1 492 828	31 677	47 777	-16 100	-10,73	Nevşehir	282 337	9 231	12 366	-3 135	-11,04	Şanlıurfa	1 940 627	38 662	49 789	-11 127	-5,72
Samsun	1 233 677	35 404	40 633	-5 229	-10,15	Bayburt	74 412	3 984	4 780	-796	-10,64	Sivas	621 224	22 966	26 369	-3 403	-5,46

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Not: Yabancıları kapsamamaktadır. İç göç rakamlarıdır, Net Göç Hızı en yüksek olan ilk 20 il alınmıştır.

Tablo 8:GAP Bölgesi'ndeki İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (2008-2010-2016)

İller	2008 Yılı					İller	2010 Yılı					İller	2016 Yılı				
	Nüfus 2008	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)		Nüfus 2010	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)		Nüfus 2016	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Mardin	750 697	27 606	41 432	-13 826	-18,25	Siirt	300 695	8 911	13 973	-5 062	-16,69	Şırnak	483 788	11 102	24 122	-13 020	-26,56
Adıyaman	585 067	12 155	20 971	-8 816	-14,96	Adıyaman	590 935	14 150	20 135	-5 985	-10,08	Mardin	796 237	21 439	38 823	-17 384	-21,60
Diyarbakır	1 492 828	31 677	47 777	-16 100	-10,73	Mardin	744 606	25 478	30 495	-5 017	-6,72	Kilis	130 825	5 740	8 043	-2 303	-17,45
Şanlıurfa	1 574 224	25 510	37 282	-11 772	-7,45	Diyarbakır	1 528 958	34 810	44 858	-10 048	-6,55	Siirt	322 664	10 775	15 068	-4 293	-13,22
Batman	485 616	16 467	19 669	-3 202	-6,57	Kilis	123 135	4 813	5 572	-759	-6,15	Diyarbakır	1 673 119	39 177	55 604	-16 427	-9,77
Şırnak	429 287	13 223	15 877	-2 654	-6,16	Şırnak	430 109	11 733	13 554	-1 821	-4,22	Şanlıurfa	1 940 627	38 662	49 789	-11 127	-5,72
Siirt	299 819	11 870	12 625	-755	-2,52	Şanlıurfa	1 663 371	32 555	37 555	-5 000	-3	Batman	576 899	18 757	21 489	-2 732	-4,72
Kilis	120 991	4 998	4 611	387	3,2	Batman	510 200	19 561	18 839	722	1,42	Adıyaman	610 484	18 789	21 201	-2 412	-3,94
Gaziantep	1 612 223	37 184	36 229	955	0,59	Gaziantep	1 700 763	40 380	36 327	4 053	2,39	Gaziantep	1 974 244	45 726	50 003	-4 277	-2,16
GAP	7 350 752	132 328	188 111	-55 783	-7,56	GAP	7 592 772	142 862	171 779	28 917	-3,8	GAP	8 508 887	149 022	222 997	-73 975	-8,66

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Not: Yabancıları kapsamamaktadır. İç göç rakamlarıdır. .

Göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısını ifade eden ‘Net Göç’ hızı sıralamasında 2016 yılında Bölge’de net göç hızı en yüksek olan il binde -26,56 ile Şırnak’tır. Bunu diğer iller izlemektedir (Tablo 8).

Türkiye geneline bakıldığında net göç hızı en yüksek ilk beş il içerisinde (binde -37,09 Hakkâri, binde -29,98 Ağrı, binde -26,56 Şırnak, binde -26,52 Tunceli, binde -25,20 Muş) GAP illerinden Şırnak ili yer almaktadır.

Bölge’de en fazla göç alan-veren illere bakıldığında; en fazla göç alan illerin Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır olduğu görülmektedir. 2016 döneminde GAP Bölgesi’ne 149.022 kişi göç ederken Bölge’den diğer bölgelere 222.997 kişi göç etmiştir. GAP Bölgesi’nin net göç hızı binde -8,66 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 8).

Türkiye’de göçün yönü İstanbul başta olmak üzere genel olarak doğudan batıya, büyük kentlere ve iç kesimlerden sahil kesimlerine doğrudur. Bununla birlikte bölgelerdeki gelişmiş kent merkezleri kendilerine yakın yerleşimlerin verdikleri göçün bir bölümünü almaktadır. GAP Bölgesi için de durum aynıdır. Bölge’de iller arası göç son yıllarda daha fazla oranda bölge içinde gerçekleşmekle birlikte, Bölge’den göç özellikle İstanbul’a yönelmektedir. İstanbul’u Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Antalya izlemektedir.

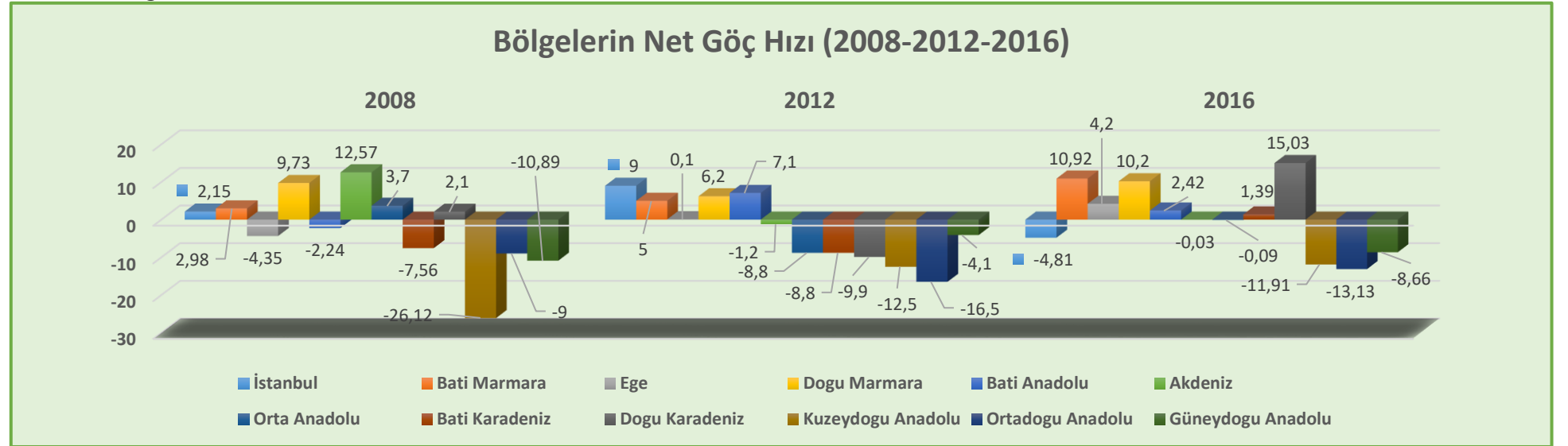
Türkiye’deki bölgelerin 2016 yıllarında aldığı ve verdiği göçler ile net göç hızına bakıldığında; en çok göç alan bölgenin binde 15,03 ile Doğu Karadeniz olduğu görülmektedir. Doğu Karadeniz’i sırasıyla binde 10,92 ile Batı Marmara, binde 10,20 ile Doğu Marmara, binde 4,20 ile Ege, binde 2,42 ile Batı Anadolu izlemektedir. En çok göç veren bölgeler ise binde -13,13 ile Ortadoğu Anadolu, -11,91 ile Kuzeydoğu Anadolu, -8,66 ile Güneydoğu Anadolu, -4,81 ile İstanbul, -0,09 ile Orta Anadolu ve -0,03 ile Akdeniz izlemektedir. (Tablo 9, Grafik 5).

Tablo 9: Bölgelerin Aldığı ve Verdiği Göç (2008, 2011, 2016)

Bölgeler	2008					2012					2016				
	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
İstanbul	9 050 691	205 975	186 526	19 449	2,15	13 854 740	384 535	354 074	30 461	9,0	14 804 116	369 582	440 889	-71 307	-4,81
Batı Marmara	6 748 952	196 213	176 150	20 063	2,98	3 247 669	109 328	84 276	25 052	5,0	3 442 229	137 541	100 154	37 387	10,92
Ege	4 478 029	142 834	162 363	- 19 529	-4,35	9 779 502	195 844	170 489	25 355	0,1	10 265 111	228 339	185 289	43 050	4,20
Doğu Marmara	3 107 425	106 527	76 453	30 074	9,73	7 058 367	199 705	162 615	37 090	6,2	7 684 187	257 367	179 376	77 991	10,20
Batı Anadolu	2 507 387	89 402	95 024	-5 622	-2,24	7 253 247	203 992	177 798	26 194	7,1	7 753 431	222 698	203 953	18 745	2,42
Akdeniz	6 579 426	212 978	130 817	82 161	12,57	9 611 007	196 401	206 925	-10 524	-1,2	10 182 776	223 262	223 556	-294	-0,03
Orta Anadolu	9 384 848	198 469	163 777	34 692	3,7	3 853 025	101 268	117 130	-15 862	-8,8	3 948 240	116 281	116 652	-371	-0,09
Batı Karadeniz	7 350 752	132 328	188 111	- 55 783	-7,56	4 483 603	143 423	157 816	-14 393	-8,8	4 551 366	170 808	164 501	6 307	1,39
Doğu Karadeniz	12 697 164	374 868	348 193	26 675	2,1	2 545 274	105 109	86 614	18 495	-9,9	2 645 584	137 818	98 358	39 460	15,03
Kuzeydoğu Anadolu	2 201 862	57 012	115 280	- 58 268	-26,12	2 226 155	63 300	97 734	-34 434	-12,5	2 201 368	82 863	109 249	-26 386	-11,91
Ortadoğu Anadolu	3 792 508	96 173	130 472	- 34 299	-9	3 756 322	112 229	139 320	-27 091	-16,5	3 827 576	97 245	147 852	-50 607	-13,13
Güneydoğu Anadolu	3 618 056	90 455	130 068	- 39 613	-10,89	7 958 473	127 740	188 083	-60 343	-4,1	8 508 887	149 022	222 997	-73 975	-8,66

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Grafik 5: Bölgelerin Net Göç Hızı 2008-2012-2016

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2016

3. GAP BÖLGESİ YILLIK GELİR DAĞILIMI

3.1. GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı

GAP Bölgesi'nde 2008 yılında %20'lik gruplarda, en düşük gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldıkları pay %6,7 iken, 2016 yılında %7,1 olmuştur. Türkiye de ise 2008 yılında %5,8 iken 2016 yılında %6,2 olmuştur. Türkiye ve Bölgede bir iyileşmeden söz edilebilir.

Türkiye'de hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımına baktığımızda 2016 yılında 26.041 TL ile İstanbul'dur. Bunu 23.786 TL ile Batı Anadolu, 20.268 TL ile Doğu Marmara ve 20.246 TL ile Ege Bölgesi izlemektedir. Fert başına düşen en düşük gelirden ortalama 9.833 ile GAP Bölgesi'ndedir (Tablo 10, Grafik 6).

Tablo 10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2008-2016

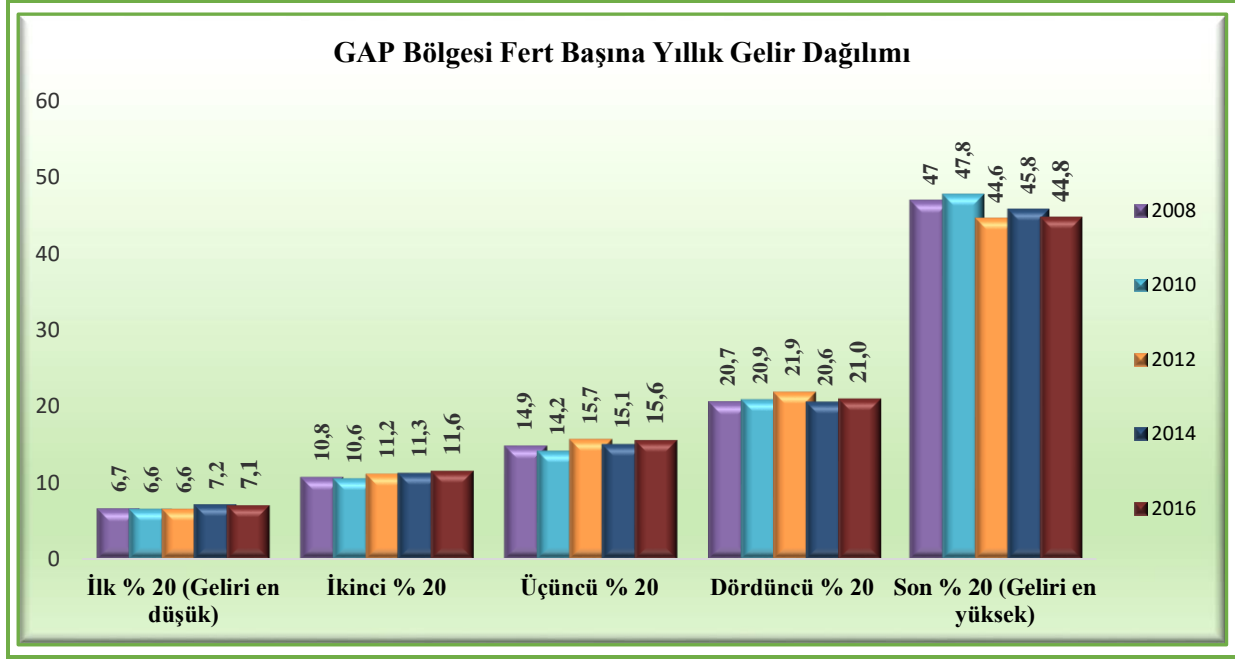
İBBS 1. Düzey	Toplam	Yüzde 20'lik gruplar				
		İlk %20 ⁽¹⁾	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20 ⁽¹⁾
2008						
GAP Yüzde (%)	100,0	6,7	10,8	14,9	20,7	47,0
GAP Ortalama	4 193	1 387	2 263	3 117	4 354	9 856
Türkiye Yüzde (%)	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
Türkiye Ortalama	8 372	2 427	4 342	6 347	9 185	19 560
2010						
GAP Yüzde (%)	100,0	6,6	10,6	14,2	20,9	47,8
GAP Ortalama	5 144	1 674	2 702	3 708	5 380	12 298
Türkiye Yüzde (%)	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
Türkiye Ortalama	9 735	2 841	5 151	7 457	10 658	22 573
2012						
GAP Yüzde (%)	100,0	6,6	11,2	15,7	21,9	44,6
GAP Ortalama	5 870	1 940	3 277	4 614	6 411	13 142
Türkiye Yüzde (%)	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
Türkiye Ortalama	11 859	3 468	6 301	9 055	12 850	27 624
2014						
GAP Yüzde (%)	100,0	7,2	11,3	15,1	20,6	45,8
GAP Ortalama	8 087	2 902	4 573	6 069	8 373	18 533
Türkiye Yüzde (%)	100,0	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
Türkiye Ortalama	14 553	4 515	7 894	11 157	15 792	33 417
2016						
GAP Yüzde (%)	100,0	7,1	11,6	15,6	21,0	44,8
GAP Ortalama	9 833	3 486	5 667	7 691	10 329	22 001
Türkiye Yüzde (%)	100,0	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2
Türkiye Ortalama	19 139	5 880	10 174	14 288	20 194	45 173

Kaynak: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Türkiye İstatistik Yılı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

Not: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2008- 2016. Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

(1) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Grafik 6: GAP Bölgesi Fert Başına Yıllık Gelir Dağılımı (2008-2016)

Kaynak: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Türkiye İstatistik Yıllığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018

4. GAP'IN FİNANSMAN DURUMU

1989 yılında hazırlanan GAP Master Planı bölge kalkınmasının çerçevesini çizmiş, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini, mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamıştır. Bölge'de meydana gelecek değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde oluşturacağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kırlar itibarıyla muhtemel dağılımını saptamış; eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. 1990-2005 Plan dönemine ilişkin yatırım öngörülerini ile 1990 öncesinde tamamlanan GAP kamu yatırımlarının toplamından yola çıkarak GAP'ın 2005 yılında bitirilebilmesi için gerekli olan kamu yatırım maliyeti (32 milyar ABD Doları eşdeğeri olarak) hesaplanmıştır. Bu maliyet hesaplarına 1980 yılından önce yapımına başlanan ve bir kısmı tamamlanan tarım ve enerji yatırımları da (Karakaya Barajı ve HES gibi) dâhildir.

Ancak, GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana gelmiş ve özellikle kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapma olmuştur. Ayrıca, dünyada yeni kalkınma anlayışı ve kavramları ön plana çıkmış ve bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede önce GAP Bölge Kalkınma Planı (2002-2010), daha sonra da GAP Eylem Planı (2008-2012) hazırlanmıştır. Her iki planda da sosyal gelişme, çevre, doğal ve kültürel varlıkların korunması gibi yeni proje ve programlar yer almış, GAP'ın kapsamı daha da genişlemiş ve böylece projenin toplam maliyetinde artış olmuştur.

4.1. GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri

GAP yatırımları, yaklaşık 50 kamu kurum ve kuruluşunun ekonomik ve sosyal sektörlerdeki proje ve faaliyetlerinin toplamından oluşmaktadır. Farklı sektörlerde çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen bu yatırımlar için tahsis edilen ödenekler, projeleri uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım bütçesinde yer almakta ve ilgili kurum tarafından kullanılmaktadır.

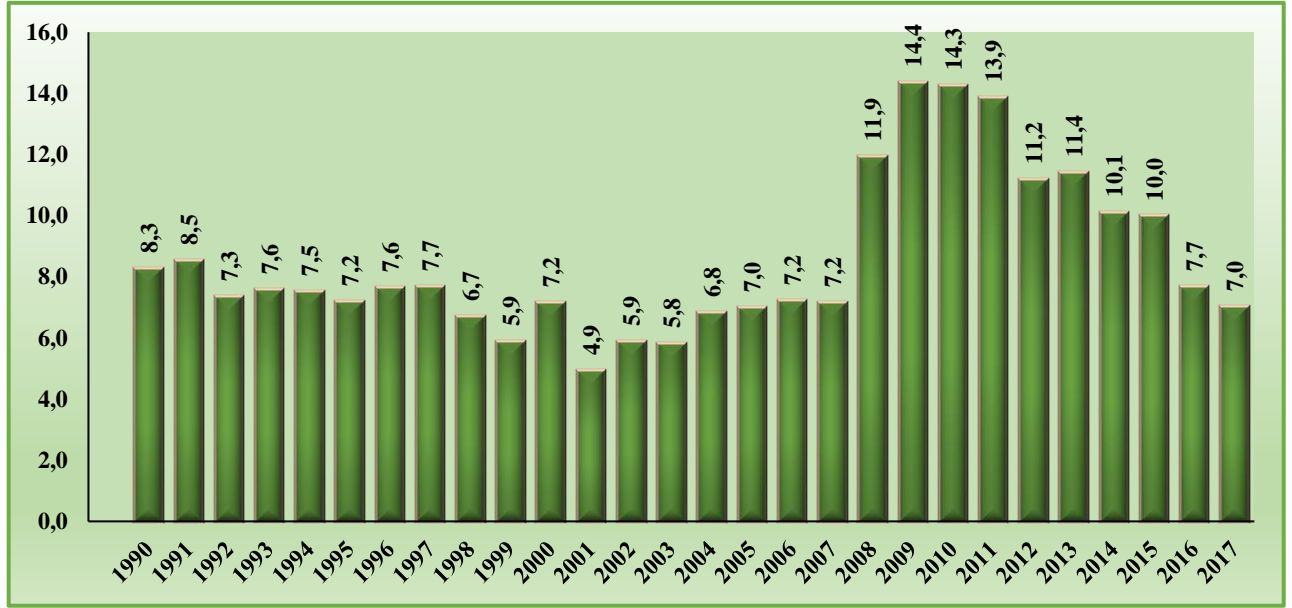
1990-2007 dönemi itibariyle GAP Bölgesi'ndeki bütün yatırımlara kamu kaynaklarından yılda ortalama %7 düzeyinde pay ayrılmıştır. GAP EP'nin uygulamaya başlanmasıyla birlikte 2008 yılında GAP yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı %12'ye yükselmiş, daha sonraki yıllarda ise %14 seviyesine ulaşmıştır. 2017 yılında GAP Bölgesi'ndeki bütün yatırımlara 6 milyar TL ayrılmıştır. Tablo 11'de GAP'a yapılan kamu yatırım tahsislerinin yıllar itibariyle dağılımı ve genel bütçe içindeki payı görülmektedir.

Tablo 11: GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri (1990-2017) (Bin TL)

Yıllar	Türkiye		GAP		GAP'ın Türkiye İçindeki Payı (%)
	Cari Fiyatlarla	2018 Yılı Fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	2018 Yılı Fiyatlarıyla	
1990	24 639	46 109 683	2 038	3 751 082	8,3
1991	39 800	43 819 941	3 398	3 695 981	8,5
1992	66 133	45 056 294	4 856	3 289 243	7,3
1993	103 154	42 885 546	7 823	3 242 430	7,6
1994	182 702	33 540 797	13 755	2 643 804	7,5
1995	226 651	23 963 118	16 321	1 719 214	7,2
1996	466 577	27 254 020	35 618	2 093 154	7,6
1997	1 008 100	32 761 352	77 536	2 543 672	7,7
1998	2 535 000	47 146 451	169 715	3 180 826	6,7
1999	3 560 000	43 890 672	208 890	2 584 439	5,9
2000	5 905 000	50 625 739	422 619	3 636 867	7,2
2001	6 887 000	34 871 658	338 887	1 663 394	4,9
2002	9 835 000	36 839 439	577 842	2 178 620	5,9
2003	12 464 000	40 187 199	724 689	2 366 339	5,8
2004	11 977 543	34 143 289	818 252	2 365 377	6,8
2005	16 174 256	45 216 382	1 131 637	3 171 480	7,0
2006	17 521 667	42 890 127	1 262 913	3 088 648	7,2
2007	17 076 806	41 074 206	1 221 005	2 947 162	7,2
2008	17 123 197	36 444 422	2 044 596	4 283 124	11,9
2009	21 534 153	45 283 415	3 092 933	6 480 034	14,4
2010	27 795 290	58 117 019	3 962 763	8 164 248	14,3
2011	31 286 345	55 883 503	4 334 174	7 680 984	13,9
2012	38 168 774	66 563 672	4 261 396	7 379 105	11,2
2013	45 649 121	73 729 811	5 202 204	8 445 659	11,4
2014	47 523 961	69 705 524	4 807 008	7 067 743	10,1
2015	53 528 639	72 658 107	5 344 584	7 307 731	10,0
2016	64 927 811	81 468 539	4 976 184	6 251 350	7,7
2017	80 393 089	86 502 964	5 647 657	6 076 879	7,0

Kaynak: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2018

Grafik 7: GAP Yatırım Tahsislerinin Türkiye İçindeki Payı (%)

Kaynak: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2018

GAP kapsamındaki yatırımlar büyük ölçüde kamu kaynaklarıyla finanse edilmiştir. Dış kaynak daha çok HES'lerin elektromekanik teçhizatı temininde hükümet kredisi olarak kullanılmış olup, 2 milyar ABD Doları eşdeğerindedir. Bunun dışında Birecik Barajı yap-işlet-devret modeli ile Karkamış Barajı da anahtar teslimi yöntemi ile yapılmıştır (Tablo12).

Tablo 12: GAP Kapsamında Sağlanan Krediler

Proje Sahibi	Proje Adı	Karakteristik	Başlama Bitiş Tarihi	Kredi Kaynağı	Döviz Türü	Temin Edilen Kredi
DSİ	Karakaya Projesi	Makine alımı	1971-1991	İsviçre Bank.	SFr	562 227
		İnşaat		IBRD	\$	120 000
				AYB	ECU	85 000
				İtalya Hükümeti	\$	85 000
DSİ	Atatürk Bar.ve HES	Makine alımı	1975-1996	ABD Eximbank	\$	110 000
		Müşavir Firmalar		İsviçre Bank.	SFr	56 496
		Elektro-mek.don.		Almanya-İsviçre	SFr	1 029 000
DSİ	Kralkızı-Dicle Pr.	Enerji ve tarım	1981-1998	AKSKF	\$	69 000
DSİ	Batman Projesi	Enerji ve tarım	1985-1999	AKSKF	\$	32 169
				KfW	\$	21 242
DSİ	Çınar-Göksu Projesi	Tarım	1986-1995	AKSKF	\$	17 755
DSİ	Adıyaman-Çamgazi	Tarım	1986-1997	AKSKF	\$	22 000
DSİ	Karkamış Bar. HES	Enerji	1993-2001	Avusrurya-Alman-Fransa Bnk.Kon.	ATS	1 250 000
					\$	77 500
DSİ	Şanlıurfa İçmesuyu		1979-2006	İslam Kalkın.Bnk.	\$	19 200
DSİ	Diyarbakır İçmesuyu	Aritma Tesisi	1993-2001	Fransa Hükümeti	FFr	60 000
DSİ	Gaziantep İçmesuyu	Aritma Tesisi	1990-2000	Almanya Hük.	DM	25 000
GASKİ Gn.Md.		Atıksu Aritma Tes		Fransa Hükümeti	FFr	120 000
KHGM	Ş.urfa-Havi Su Temini	1098 ünite su	1992-1996	AKSKF	\$	31 000
Gaziantep Üniv.	Araşt.ve Uyg.Hast.	İnşaat-400 yatak	1990-2000	AKSKF	\$	6 000
San.ve Tic.Bak.	Gaziantep OSB II	500 ha tevsii	1987-1996	AKSKF	\$	6 700

GAP İdaresi 1994 - 2013 döneminde yürüttüğü çeşitli projeler için toplam 10,9 milyon ABD Doları ve 66 milyon Avro tutarında hibe finansman sağlamıştır (Tablo 13).

Tablo 13: GAP İdaresi Tarafından Sağlanan Hibeler

Finansman Kaynağı	Proje Adı	Yılı	Hibe Miktarı (ABD Doları)
ABD Ticaret ve Kalkınma Teşkilatı	GAP Uluslararası Havalimanı	1994-1994	720 000
	GAP Coğrafi Bilgi Sistemi	1995-1995	377 000
Kanada Uluslararası Kalkınma Teşkilatı	GAP Bölgesi Hasat Sonrası Teknolojileri	1994-1996	284 000
	Atatürk Baraj Gölü Çevresi Alt-Bölge Gelişme Planı	1994-1996	249 000
Fransa Hükümeti	Sulama Kanalları Regülasyonu ve Sulama Teknolojileri Projesi	1989-1991	187 266
	Küçük Yerleşimlerde Atıksuların Yeniden Kullanımı		540 000
Dünya Bankası	Şanlıurfa Harran Ovaları Tarla içi Köy Geliştirme Projesi	1999-1999	300 000
	GAP Kentsel Planlama ve Sanitasyon	1999-1999	350 000
ABD Ulusal Sağlık Örgütü	GAP Sağlık Çalışması		150 000
Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)	Sıtma Hizmetleri		200 000
ABD Ortak Dağıtım Komitesi(JDC)	Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi		100 000
Uluslararası Çalışma Teşkilatı(ILO)	Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi		30 000
	Kendi İşini Kur Projesi	2000-2001	30 000
GAP-FAO Kırsal Kalkınma Programı	10 proje		430 000
İsrail	Sulama Teknolojileri		70 000
	Atıksuyun Geri kazanımı		50 000
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	Sürdürülebilir Kalkınma Programı		5 900 000
(İsviçre Hükümeti)	(6 Proje için)		(2 200 000)
İsveç Hükümeti	GAP Bölgesinde Kadının Güçlendirilmesinde Yenilikler Projesi		950 000
TOPLAM (DOLAR)			10 917 266
Finansman Kaynağı	Proje Adı	Yılı	Hibe Miktarı (EURO)
Avrupa Birliği (AB)	GAP Bölgesel Kalkınma Programı	2004-2007	47 000 000
Avrupa Birliği(AB)	Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Hibe Programı		5 000 000
Avrupa Birliği(AB)	GAP Sel Projesi		14 000 000
AB TOPLAMI (EURO)			66 000 000

5. GAP EYLEM PLANLARI

GAP, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayalı bir program olarak ele alınmış; Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Master Planı'nın hazırlanması ve uygulamaya konmasıyla kapsamlı bir bölgesel kalkınma programına dönüşmüştür. GAP kapsamında ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve başta sulama olmak üzere temel altyapı yatırımlarının hızlandırılması amacıyla 2008-2012 dönemini kapsayan GAP Eylem Planı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu beş yıllık dönemde gerçekleştirilen yatırımlar ile Bölge'nin kalkınma göstergelerinde somut ilerlemeler sağlanmıştır.

Ancak, EP kapsamında gerçekleştirilen tüm icraatların kalıcılığını sağlamak ve yenilikçi, sürdürülebilir, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı, istihdam artırıcı yeni programlarla GAP kalkınma sürecini sürdürülebilir kılmak gerekmektedir. Bu dönemde başlatılan yatırımların bitirilmesi, yapılan yatırımlarla doğan potansiyelin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimin hızlandırılması yönünde tam olarak kullanılması ve Bölge'nin rekabet gücünün artırılması amacıyla ikinci GAP Eylem Planı (2014-2018) hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

5.1. Eylem Planları Finansmanı

EP uygulamalarının öngörülen sürede tamamlanması amacıyla öncelikle yatırımlara tahsis edilen ödenek miktarında çok önemli bir artış sağlanmış; kamu kaynaklarından Bölge'ye ayrılan pay %7'den %14'lere yükselmiştir. 2008-2013 döneminde cari fiyatlarla 18,8 milyar TL kaynak aktarılmış ve bu kaynağın 16,3 milyar TL'si fiili yatırıma dönüşmüş olup, program ödeneğine göre gerçekleşme %86,7'olmuştur.

2014-2017 döneminde cari fiyatlarla 15,4 milyar TL kaynak aktarılmış ve 16,3 milyar TL'si harcanmıştır. Program ödeneğine göre harcama %86,7 olarak gerçekleşmiştir. Toplamda baktığımızda on yılda toplam 34,2 milyar TL kaynak ayrılmış ve ayrılan ödeneğin 29,7 milyar TL'si yatırıma dönüşmüştür. Program ödeneğine göre de gerçekleşme %86,7'dir (Tablo 14)

Tablo 14: GAP Eylem Planları Harcaması
Bin TL

Yıllar	Cari Fiyatlarla			2018 Yılı Fiyatlarıyla			Gerçekleşme (%)	
	Program Ödeneği	Revize Ödenek	Harcama	Program Ödeneği	Revize Ödenek	Harcama	Program Ödeneğine Göre	Revize Ödeneğe Göre
2008	1 898 039	1 898 039	1 588 871	3 994 387	3 994 387	3 343 748	83,7	83,7
2009	2 667 977	2 650 984	2 147 595	5 634 733	5 598 844	4 535 693	80,5	81,0
2010	3 244 794	3 791 290	3 042 991	6 759 772	7 898 269	6 339 363	93,8	80,3
2011	3 345 784	3 928 000	3 210 864	5 981 628	7 022 520	5 740 416	96,0	81,7
2012	3 498 157	3 740 291	2 907 754	6 092 045	6 513 721	5 063 857	83,1	77,7
2013	4 189 572	4 004 103	3 413 626	6 775 530	6 475 583	5 520 642	81,5	85,3
2014	3 322 680	3 677 513	3 147 567	4 882 315	5 403 703	4 625 006	94,7	85,6
2015	3 796 278	3 587 728	3 199 266	5 184 836	4 900 005	4 369 456	84,3	89,2
2016	3 860 025	3 575 086	2 967 614	4 844 219	4 486 628	3 724 269	76,9	83,0
2017	4 420 477	4 844 297	4 056 789	4 756 433	5 212 464	4 365 105	91,8	83,7
2008-2013 Toplamı	18 844 323	20 012 707	16 311 701	35 238 095	37 503 324	30 543 720	86,7	81,4
2014-2017 Toplamı	15 399 460	15 684 624	13 371 236	19 667 803	20 002 801	17 083 836	86,9	85,4
2008-2017 Toplamı	34 243 783	35 697 331	29 682 937	54 905 898	57 506 125	47 627 555	86,7	82,8

Kaynak: GAP Eylem Planı (2008-2017)

6. GAP BÖLGESİ SEKTÖREL VERİLERİ

6.1. Tarım Sektörü

GAP Bölgesi'nin doğal kaynak potansiyeli yüksektir. Yer üstü su kaynağı açısından Fırat ve Dicle nehirlerinin yıllık ortalama debisi 53 milyar m³/yıl, nehirlerin ana kol debileri ise sırasıyla, 30 milyar m³ ile 16,7 milyar m³'tür. Bölge'nin yıllık toplam 46,7 milyar m³ düzeyindeki ana kol akarsu potansiyeli, Türkiye toplam akarsu potansiyelinin %28,5'ini oluşturmaktadır. Bölge'nin yer altı suyu potansiyeli, toplam 1,5 milyar m³ olarak tahmin edilmektedir.

İşlemeli tarıma elverişli I., II. ve III. sınıf arazi miktarı 2.467,5 bin ha olup, toplam arazinin %33'ü kadardır. Kısıtlı işlemeye uygun 649,3 bin ha arazi de (IV. sınıf) hesaba katıldığında, Bölge topraklarının %42,2'si tarıma elverişli görülmektedir.

Tarıma kazandırılabilir taşlı arazi miktarı 266 bin ha'dır. Bunun %60'ı Şanlıurfa ili sınırları içerisindedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplam arazi varlığının (7,5 milyon ha) %43,6'sı bitkisel üretim (3.290.575 ha), %29,4'ü çayır-mera (2.214.473 ha) ve %19,2'si orman-fundalık (1.451.185 ha) arazisidir. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 61 dekar iken, GAP Bölgesi'nde ortalama 104,8 dekar olup, Türkiye ortalama işletme büyüklüğünün hayli üstündedir.

Bölge'de yaklaşık 2,1 milyon ha'lık brüt alan sulama potansiyeline sahiptir. Bu, Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilir arazisinin %20'sini oluşturmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü, Fırat-Dicle Havzası'nda, yaklaşık 1,8 milyon ha alanda sulama imkânı oluşturacaktır. Buna ek olarak, mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) projelerinin 200 bin ha ve halk sulamalarının ise 100 bin ha brüt alanda sulama potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bölge kırsal alanı agro-ekolojik yapılara ve üretim imkanlarına sahip bulunmaktadır. Planlama çalışmalarında, agro-ekolojik açıdan birbirinden farklılık gösteren 22 adet bölge tespit edilmiştir. Sulama alanları ile sulama dışı alanların gelir yapıları farklı potansiyel taşıdığı gibi söz konusu bölgelerin alt bölgeleri de farklı gelir imkânlarına sahip bulunmaktadır. GAP İdaresi tarafından planlama sürecinde Bölge'nin 7 iline bağlı 21 köyünde gerçekleştirilen bir gözlem çalışmasının sonuçlarına göre, dağlık bölgelerdeki köylerin gelir düzeyi, ovada ve çok sınırlı alanlarda sulama imkânına sahip bulunan köylerdeki gelirin 1/3'ü düzeyini ancak yakalayabilmektedir. Bu bağlamda, sadece işletme ve köy düzeyinde sürdürülecek kalkınma faaliyetlerinin sınırlı sonuçlar vereceği gözlenmekte, bu nedenle benzerlik gösteren kırsal alt bölgeler düzeyinde kalkınmanın ekonomik ve sosyal birçok dinamiğe dayandırılması ihtiyacı doğmaktadır. Özellikle, kamu hizmetlerini bütünleştiren ve eş zamanlı sunulmasına imkân veren kalkınma programlarının katılımcı bir süreçle hayata geçirildiği katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı önem kazanmaktadır.

GAP Bölgesi'nde sulama ile birlikte ürün deseni de çeşitlenmiş 1995 öncesi kuru tarımın ağırlıklı olduğu bölgemiz su tarıma geçiş ile başta pamuk olmak üzere ayçiçeği, soya, mısır gibi sulu tarım gerektiren ikinci ürünlerin ekimine de geçmiş bir dönemde tek ürün alınan arazilerden en az iki ürün alınmaya başlanmıştır.

Bölge'de 2016 yılında gerçekleşen ürün desenine baktığımızda sulu tarım alanlarında pamuk başat üründür. GAP Bölgesi, Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık %55'ini karşılamaktadır.

Tahıl ve diğer bitkisel ürünlerde; Türkiye’de yetiştirilen bitkisel ürünlerden kırmızı mercimeğin %96,9’u, dane burçağın %72’si, dane mısırın %25’i, silajlık mısırın %3,8’i, durum buğdayın %35,7’si, sebzelerde; acurun %68,22’si, nanenin %63,22’si, salçalık biberin %20,7’si, karpuzun %15,1’i, patlıcanın %11,9’u, meyvelerde; antepfıstığı’nın %92,2’si, işlenmemiş baharatlık kırmızı biberin %79,7’si, kurutmalık çekirdekli üzümün %49,6’sı, şaraplık üzümün %28,2’si, bademin %21,4’ü, dut’un 18,2’si GAP Bölgesi’nden karşılanmaktadır. Sulamaların devreye girmesiyle birlikte özellikle yaş sebze, meyve ve endüstri bitkilerinin üretimlerinde büyük artışlar meydana gelmiş ve ürün deseni zenginleştirmiştir (Tablo 15-16-17).

Bölge’de kuru tarımdan sulu tarıma geçişle birlikte, üretim yapısı ve ilişkilerinde önemli değişimler yaşanmış ve tarımsal hasıla ile birlikte ürünlerin verimliliği de artmıştır.

Tablo 15: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Bitkisel Ürünlerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2016)

Ürün adı	GAP 2000		Türkiye 2000		GAP/ Türkiye % Üretim	GAP 2010		Türkiye 2010		GAP/ Türkiye % Üretim	GAP 2016		Türkiye 2016		GAP/ Türkiye % Üretim
	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)		Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)		Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	
Tahıllar															
Arpa	6 078 690	788 086	36 290 000	8 000 000	9,9										
Arpa (Biralık)						263 970	58 186	2 403 000	600 000	9,7	160 292	41 778	1 420 981	390 000	10,7
Arpa (Diğer)						4 232 200	999 002	27 997 000	6 650 000	15,0	3 965 885	696 083	25 979 540	6 310 000	11,0
Buğday	11 870 920	1 547 614	94 000 000	21 000 000	7,4										
Buğday (Durum)						5 262 391	1 500 264	13 340 000	3 450 000	43,5	3 956 114	1 293 566	12 386 724	3 620 000	35,7
Buğday (Diğer)						7 805 794	2 138 950	67 694 000	16 224 000	13,2	8 112 582	2 425 253	64 332 724	16 980 000	14,3
Darı	9 700	960	30 000	5 300	18,1	11 200	1 839	29 330	6 772	27,2	9 375	1 406	23 869	5 327	26,4
Baklagiller															
Nohut	758 000	69 934	6 360 000	548 000	12,8	542.999	82.247	4.556.900	530.634	15,5	324 940	44 609	3 595 289	445 000	10,0
Mercimek (Kırmızı)	3 823 940	272 593	3 900 000	280 000	97,4	2.071.308	415.547	2.116.000	422.000	98,5	2 279 114	334 150	2 354 743	345 000	96,9
Burçak (Dane)	3 950	126	35 500	3 600	3,5	81.334	10.445	100.785	12.100	86,3	22 365	2 879	35 921	3 996	72,0
Burçak (Yeşil Ot)		100		360	27,8	49.409	41.050	99.508	80.005	51,3	10 153	3 732	32 575	20 363	18,3
Mürdümük (Dane)			8 770	1 037	0,0	11.590	1.227	66.680	6.826	18,0	2 350	233	10 535	1 075	21,7
Mürdümük (Yeşil Ot)											5 650	2 998	155 847	116 703	2,6
Yağlı Tohumlar															
Ayçiçeği	61 800	3 860	5 420 000	800 000	0,5	66 297	8 130	5 514 000	1 170 000	0,7	69 874	14 407	6 167 800	1 500 000	1,0
Mısır (Dane)	96 190	47 504	5 550 000	2 300 000	2,1	1 299 202	940 877	5 940 000	4 310 000	21,8	1 723 109	1 603 085	6 800 192	6 400 000	25,0
Mısır (Silajlık)						96 941	403 161	2 844 728	12 446 450	3,2	185 223	757 882	4 138 268	20 139 033	3,8
Aspir			300	18		66 170	6 329	135 000	26 000	24,3	4 361	292	395 710	58 000	0,5
Soya	600	48	150 000	44 500	0,1	2 048	404	234 727	86 540	0,5	15 293	3 412	381 804	165 000	2,1
Susam	271 300	7 794	509 000	23 800	32,7	22 423	1 202	318 242	23 460	5,1	14 466	797	289 332	19 521	4,1
Yerfıstığı	200	70	283 000	78 000	0,1	437	183	274 500	97 310	0,2	1 100	440	422 444	164 186	0,3
Endüstri Bitkileri															
Pamuk (Kütlü)	2 950 950	1 179 252	6 541 770	2 260 921	52,2	2 878 947	1 220 804	4 806 500	2 150 000	56,8	2 383 333	1 146 965	4 160 098	2 100 000	54,7
Pamuk (Lif)	2 950 950	447 658	6 541 770	879 940	50,9	2 878 947	464 194	4 806 500	816 705	56,8	2 383 333	412 904	4 160 098	756 000	54,7
Şekerpancarı	9 680	40 533	4 100 230	18 821 033	0,2	18 781	101 023	3 291 669	17 942 112	0,6	21 654	161 689	3 224 477	19 465 452	0,8
Tütün	177 680	14 807	2 365 690	200 280	7,4	32 086	2 792	813 335	53 018	5,3	115 129	8 795	922 374	70 000	12,6
Yumur ve Soğanlı Bitkiler															
Patates	1 550	1 205	1 528 000	4 060 000	0,0	2 328	6 014	1 388 660	4 513 453	0,1	2 613	7 947	1 448 572	4 750 000	0,2
Soğan (Taze)	16 430	24 159	133 810	200 000	12,1	16 701	24 146	108 136	165 478	14,6	8 904	12 665	87 972	134 479	9,4
Soğan (Kuru)	40 010	89 080	772 800	2 070 000	4,3	25 320	47 734	626 979	1 900 000	2,5	30 512	67 433	604 026	2 120 581	3,2
Sarımsak (Taze)	5 050	7 757	22 460	27 000	28,7	4 425	6 219	19 566	21 234	29,3	6 347	9 701	22 207	25 987	37,3
Sarımsak (Kuru)	11 940	6 193	110 000	82 000	7,6	11 327	7 540	95 100	76 936	9,8	20 271	22 269	119 155	109 161	20,4

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Tablo 16: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Sebzelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2016)

Ürün adı	GAP 1995		Türkiye 1995		GAP/ Türkiye (Üretim) %	GAP 2005		Türkiye 2005		GAP/ Türkiye (Üretim) %	GAP 2016		Türkiye 2016		GAP/ Türkiye (Üretim) %
	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)		Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)		Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	
Domates (Salçalık)	25 660	89 079	629 860	2 983 000	3,0	69 287	332 534	556 902	2 878 812	11,6	48 696	262 373	558 549	4 018 753	6,5
Acur	6 230	11 430	13 450	23 500	48,6	8 980	14 625	15 180	25 621	57,1	14 425	24 564	19 749	36 006	68,22
Biber (Salçalık)	86 620	166 928	289 010	685 000	24,4	81 547	143 474	327 066	782 173	18,3	76 429	198 388	325 584	957 030	20,7
Biber (Dolmalık)	37 520	63 705	189 010	400 000	15,9	29 966	44 225	165 993	387 626	11,4	24 010	39 771	147 145	418 435	9,5
Biber (Sivri)	16 820	29 391	326 910	744 000	4,0	13 853	18 640	318 556	816 901	2,3	20 929	29 709	316 716	967 466	3,1
Patlıcan	54 720	164 416	307 890	930 000	17,7	42 460	122 948	267 540	846 998	14,5	37 129	101 527	232 963	854 049	11,9
Kavun	122 550	258 694	925 430	1 825 000	14,2	95 477	175 148	795 713	1 611 695	10,9	79 742	165 126	786 632	1 854 356	8,9
Karpuz	239 530	726 387	1 165 460	3 970 000	18,3	168 964	498 450	956 598	3 683 103	13,5	192 033	594 164	919 927	3 928 892	15,1
Hıyar (Sofralık)	34 990	58 723	462 570	1 825 000	3,2	39 588	71 841	315 795	1 593 844	4,5	43 769	97 529	301 888	1 676 897	5,82
Kabak (Sakız)	1 930	3 307	118 400	260 000	1,3	1 567	2 474	101 455	314 340	0,8	3 036	6 058	95 645	351 550	1,72
Marul (Göbekli)	5 420	7 265	116 260	215 000	3,4	5 679	7 060	107 685	226 144	3,1	3 245	5 784	103 901	233 662	2,48
Maydanoz	4 130	1 775	38 620	40 000	4,4	4 638	2 364	48 671	56 332	4,2	2 164	1 973	49 296	58 190	3,39
Tere	690	138	2 070	1 250	11,0	154	41	3 329	2 380	1,7	746	692	5 965	6 985	9,91
Nane	4 170	3 321	6 960	5 000	66,4	5 626	5 651	11 733	11 772	48,0	5 583	9 831	10 921	15 550	63,22

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

Tablo 17: GAP Bölgesi'nde Seçilmiş Meyvelerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (1995-2005-2016)

Ürün adı	GAP 1995		Türkiye 1995		GAP/ Türkiye (Üretim) %	GAP 2005		Türkiye 2005		GAP/ Türkiye (Üretim) %	GAP 2016		Türkiye 2016		GAP/ Türkiye (Üretim) %
	Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)		Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)		Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Toplu Meyvelik Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	
İncir	14 960	5 262	483 000	240 000	2,2	15 549	7 291	478 572	254 838	2,9	12 445	7 480	499 868	305 450	2,4
Dut	3 200	2 951	18 600	60 000	4,9	9 577	12 650	18 662	75 096	16,8	12 207	13 057	21 799	71 724	18,2
Nar	18 880	11 833	46 750	59 000	20,1	37 505	22 814	206 073	208 502	10,9	71 980	53 352	305 302	465 200	11,5
Badem	9 310	3 564	82 000	47 000	7,6	37 987	6 061	171 478	55 398	10,9	96 531	18 230	333 221	85 000	21,4
Ceviz	6 540	5 195	111 000	116 000	4,5	10 856	7 215	413 932	178 142	4,1	44 534	9 250	868 528	195 000	4,7
Antep Fıstığı	2 086 340	65 960	2 175 500	75 000	87,9	2 110 284	117 012	2 212 229	128 000	91,4	3 032 167	156 766	3 134 316	170 000	92,2
Kırmızı Biber (Baharatlık- İşlenmemiş)	45 290	11 613	80 940	21 340	54,4	74 971	125 024	104 049	186 272	67,1	101 414	182 092	122 415	228 531	79,7
Üzüm (Sofralık- Çekirdekli)	1 269 820	536 540	5 350 000	2 160 000	24,8	695 069	402 985	2 344 519	1 695 727	23,8	641 987	347 233	2 067 941	1 380 120	25,2
Üzüm (Sofralık- Çekirdeksiz)		7 921		1 440 000	0,6	21 106	18 655	355 089	553 803	3,4	9 904	9 495	338 085	610 484	1,6
Üzüm (Kurutmalık- Çekirdekli)						369 891	187 654	687 504	431 326	43,5	328 254	196 207	574 103	395 732	49,6
Üzüm (Şaraplık)						238 254	124 540	737 606	461 508	27,0	199 138	133 327	643 532	472 534	28,2
Zerdali	2 490	1 072	22 350	49 000	2,2	1 204	949	10 681	26 132	3,6	274	269	10 122	19 050	1,4
Trabzon Hurması	3 610	330	15 000	12 000	2,8	2 387	1 650	19 741	26 277	6,3	2 540	2 558	23 024	34 650	7,4
Zeytin (Sofralık)						101 234	9 677	2 201 970	375 000	2,6	71 145	3 969	2 262 516	430 000	0,9
Zeytin (Yağlık)						519 652	47 502	5 638 343	1 040 000	4,6	737 875	36 540	6 192 904	1 300 000	2,8

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2018

6.1.1. Sulama Yatırımları

6.1.1.1 Tamamlanan Ana Kanallar

DSİ tarafından 2008-2017 döneminde 1.458.456 m ana kanal tamamlanmıştır

Tablo 18:DSİ Tarafından Tamamlanan Ana Kanallar (2017) (m)

İşin Adı	Toplam Ana Kanal Uzunluğu (m)	Tamamlanan Ana Kanal Uzunluğu (m)	Kalan Ana Kanal Uzunluğu (m)
Kralkızı-Dicle Pompaj Sulaması 1. Kısım İnşaatı	113 879	113 879	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 1. Kısım İnşaatı	25 692	25 692	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması İsale Kanalı İnşaatı	34 305	34 305	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 2. Kısım Ana Kanal İnşaatı	26 980	26 980	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 3. Kısım Ana Kanal İnşaatı	33 825	33 825	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 3. Kısım Ana Kanal İkmal İnşaatı	27 885	27 885	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 4. Kısım Ana Kanal İnşaatı	25 310	25 310	
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 4. Kısım Anakanalı 2. Kısım	42 816	21 236	21 580
Kralkızı-Dicle P-3 Pompaj Sulaması İletim Kanalı, Pompa İstasyonu ve Anakanal Yapımı	76 788		76 788
Batman Sol Sahil Sulaması İnşaatı	112 945	112 945	
Batman Sağ Sahil Sulaması İnşaatı	141 335	138 800	2 535
Silvan Barajı İletim Kanalı 1. Kısım (Babakaya Tüneli+İletim Kanalı)	12 805		12 805
Silvan Barajı İletim Kanalı 2.Kısım (Silvan Tüneli)	11 377	4 668	6 709
Mardin Ceylanpınar Ana İsale Kanalı	4 173	4 173	
Yukarı Harran Ana Kanalı	86 372	86 372	
Harran Ana Kanalı	122 000	122 000	
Şanlıurfa Ana Kanalı	51 500	51 500	
Aşağı Mardin Ana Kanalı 1. Kısım İnşaatı	28 530	28 530	
Aşağı Mardin Ana Kanalı 2. Kısım İnşaatı	42 762	42 762	
Aşağı Mardin Ana Kanalı 3. Kısım İnşaatı	37 308	37 308	
Aşağı Mardin Ana Kanalı 3. Kısım İkmal İnşaatı	25 321	25 321	
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim Kanalı 1. Kısım İnşaatı	29 150	29 150	
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim Kanalı 2. Kısım İnşaatı	18 766	18 766	
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim Kanalı 3. Kısım İnşaatı	1 112	1 112	
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Sol Sahil Ana Kanal İnşaatı	46 304	46 304	
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Sağ Sahil Ana Kanal İnşaatı	24 603	24 603	

Yaylak Ovası Pompaj Sulaması	83 412	83 400	12
Bozova Pompaj Sulaması Günişik Ana Kanal İnşaatı	57 938	57 938	
Bozova Pompaj Sulaması 2. Kısım Ana Kanal İnşaatı	74 923	68 123	6 800
Mardin Depolaması Cazibe Sulaması Ana Kanalı	43 991		43 991
Belkıs-Nizip Pompaj Sulaması	37 839	37 839	
Kayacık Ovası Sulaması	50 125	37 200	
Çamgazi Sulaması	69 260	69 260	
Samsat Pompaj Sulaması 1. Kısım	23 944	23 944	
Gaziantep P2 Pompaj Sulaması 1. Kısım	14 568	14 568	
Hilvan Siverek Gölebakan İletim Kanalı	18 795		
Toplam	1 678 638	1 475 698	171 220

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2018

6.1.1.2. Sulamaya Açılan Alanlar

GAP Bölgesi'nde Master Plana göre 1,8 milyon ha alanın sulamaya açılması planlanmıştır. 2017 yılı sonu itibarıyla Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 547.333 ha alan sulamaya açılmıştır. 197.969 ha alanda halen sulama şebeke inşaatı devam etmekte olup, 1.056.093 ha alan planlama aşamasındadır. Sulama projelerinin % 30,4'ü işletmededir.

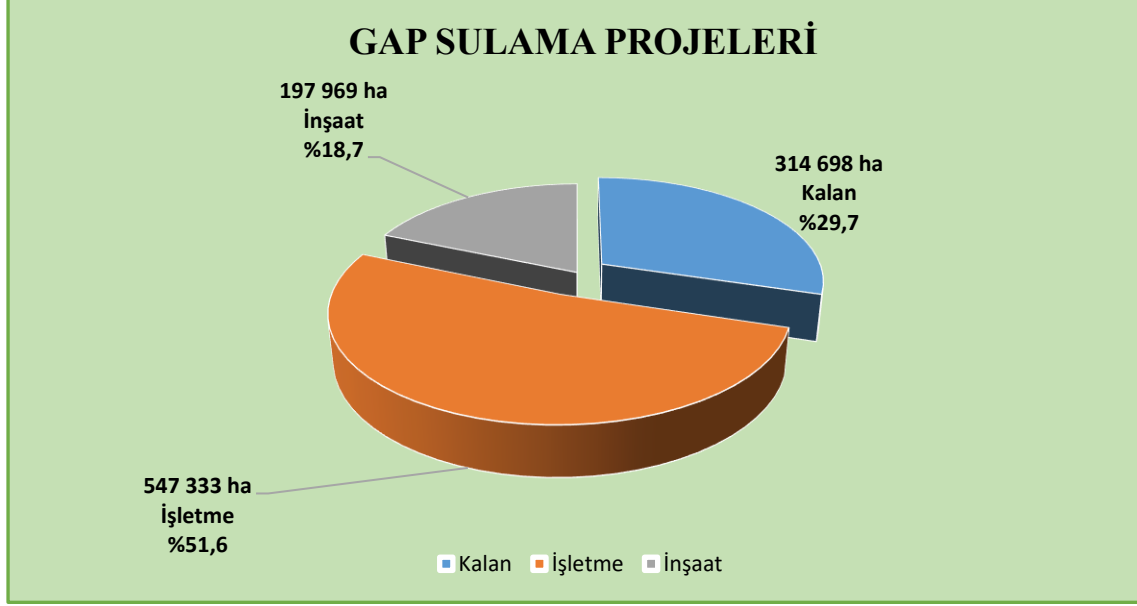
Tablo 19: DSİ Tarafında GAP Bölgesi'nde Sulamaya Açılan Alanlar (2017)

İşin Adı	Sulama Alanı (ha)	Şebeke İnşaatı Tamamlanan Alan (ha)
Kralkızı-Dicle Pompaj Sulaması 1. Kısım İnşaatı	18 585	18 585
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 1. Kısım İnşaatı	1 336	1 336
Batman Sol Sahil Sulaması İnşaatı	13 836	13 836
Batman Sağ Sahil Sulaması İnşaatı	6 000	6 000
Batman Sağ Sahil Sulaması 2. Kısım	11 881	0
Devegeçidi Sulaması	10 600	10 600
Silvan 1. ve 2. Kısım Sulaması	8 790	8 790
Nusaybin Çağ-Çağ Sulaması	8 600	8 600
Çınar-Göksu Sulaması	4 234	4 234
Garzan-Kozluk Sulaması	3 973	3 973
Silopi-Nerdüş Sulaması	2 740	2 740
Derik-Dumluca Sulaması	1 860	1 860
10. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	3 258	3 258
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 2. Kısım Şebeke	15 493	8 022
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 3. Kısım Şebeke	14 040	3 519
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 4. Kısım Şebeke	16 622	5 982
Kralkızı-Dicle P3 Pompaj Sulaması	23 965	0
Kralkızı-Dicle P4 Pompaj Sulaması	12 470	0
Ambar Barajı Sulaması	12 325	1 600
Kuruçay Barajı Sulaması	5 030	0
Başlar Barajı Sulaması	3 820	0
Pamukçay Barajı Sulaması	5 100	3 260
Ergani Barajı Sulaması	1 866	1 075
Bozova Pompaj Sulaması 1. Kısım	8 669	8 669
Yaylak Ovası Sulaması	18 322	18 322
Bozova Merkez Pompaj Sulaması	1 098	1 098

İşin Adı	Sulama Alanı (ha)	Şebeke İnşaatı Tamamlanan Alan (ha)
Yukarı Harran Sulaması İnşaatı	13 455	13 455
Şanlıurfa Ovası Sulaması 2. Kısım İnşaatı	35 192	35 192
Şanlıurfa Ovası Sulaması 3. Kısım İnşaatı	15 368	15 368
Harran Ovası Sulaması 3. Kısım İnşaatı	22 861	22 861
Harran Ovası Sulaması 4. Kısım İnşaatı	23 738	23 738
Harran Ovası Sulaması 5. Kısım İnşaatı	22 045	22 045
Harran Ovası Sulaması 6. Kısım İnşaatı	28 683	28 683
Paşabağ Sulaması	520	520
Akçakale YAS Sulaması	10 255	10 255
Ceylanpınar YAS Sulaması	9 000	9 000
Hacıhıdır Sulaması	2 080	2 080
Buğdayhöyük Pompaj Sulaması	2 770	2 770
Taşbasan Sağ Sahil Sulaması Şebeke İnşaatı	17 657	17 657
Taşbasan Sol Sahil 1. Kısım Şebeke İnşaatı	13 112	13 112
Taşbasan Sol Sahil 2. Kısım Şebeke İnşaatı	20 081	20 081
Suruç Ovası TP1 Pompaj Sulaması	5 445	5 445
15. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	900	900
Ceylanpınar YAS Sulaması (TİGEM)	57 253	57 253
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 1. Kısım Şebeke	26 496	8 000
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 2. Kısım Şebeke	23 169	19 209
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 3. Kısım Şebeke	16 333	2 500
Mardin Depolaması Cazibe Sulaması	29 732	0
Tepedibi Pompaj Sulaması	330	330
Yukarı Harran Ovası Şebeke İçi Ek Saha Sulaması	1 065	1 065
Viranşehir Pompaj Sulaması 1. Kademe	22 012	5 000
Viranşehir Pompaj Sulaması 2. Kademe	15 616	8 100
Bozova Pompaj Sulaması 2. Kısım 1. Ünite Şebeke	8 548	3 677
Bozova Pompaj Sulaması 3. Kısım Şebeke	16 291	16 291
Adıyaman-Çamgazi Sulaması İnşaatı	8 000	8 000
Belkıs-Nizip Pompaj Sulaması İnşaatı	10 164	10 164
Kayacık Ovası Sulaması İnşaatı	12 000	12 000
Samsat Pompaj Sulaması 1. Kısım İnşaatı	2 806	2 806
Hancağız Barajı Sulaması	6 945	6 945
20. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	4 939	4 939
Ardıl Barajı Sulaması	2 533	2 533
Musabeyli Barajı Sulaması	3 395	0
Genel Toplam	745 302	547 333

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2018

Grafik 8: DSİ Tarafından Sulamaya Açılan Alanlar (%) (2017)

Toplam Alan: 1.060.000 ha (2017 Yılı Sonu)

GAP Bölgesinde 2017 yılında toplam 45.179 ha alan sulamaya açılmış olup, yıl içerisinde sulamaya açılan alanlar tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20: 2017 Yılı İçerisinde Sulamaya Açılan Alanlar (ha)

İşin Adı	Sulamaya Açılan Alan (ha)
Ambar Barajı Sulaması	1 600
Ergani Barajı Sulaması	1 075
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 1.Kısım Şebeke	8 000
Pamukçay Barajı Sulaması	3 260
Bozova Pompaj Sulaması 2. Kısım 1. Ünite Şebeke	2 461
Bozova Pompaj Sulaması 3. Kısım Şebeke	500
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 2. Kısım Şebeke	2 522
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 3. Kısım Şebeke	2 617
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 4. Kısım Şebeke	4 304
Kralkızı-Dicle Pompaj Sulaması 1. Kısım İnşaatı	713
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 2. Kısım Şebeke	5 185
Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması 3. Kısım Şebeke	500
Taşbasan Sağ Sahil Sulaması Şebeke İnşaatı	1 776
Viranşehir Pompaj Sulaması 1. Kademe	5 000
Viranşehir Pompaj Sulaması 2. Kademe	4 678
Yukarı Harran Ovası Şebeke İçi Ek Saha Sulaması	988
TOPLAM	45.179

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2018

Tablo 21: Yıllar İtibariyle Sulamaya Açılan Alanlar (2017)

Yıllar	Sulama Alanı (ha)	Yıl İçinde İşletmeye Açılan Sulama Alanı (ha)
2002	198.854	4.758
2003	206.954	8.100
2004	224.604	17.650
2005	245.613	21.009
2006	261.835	16.222
2007	272.697	10.862
2008	287.295	14.598
2009	300.397	13.102
2010	308.535	8.138
2011 (DSİ 4.630 ha+TİGEM 57.253 ha)	370.418	61.883
2012	377.672	7.254
2013	411.508	33.836
2014	424.710	13.202
2015	474.528	49.818
2016	502.154	27.626
2017	547.333	45.179

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2018

6.1.2. Sulama Yönetimi

DSİ Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen sulamaların yönetimi, tüm Türkiye’de olduğu gibi GAP Bölgesi’nde de kullanıcılara devredilmektedir. Bu kullanıcılar şunlardır;

- 42 adet Sulama Birliği
- 6 adet Köye Hizmet Götürme Birliği
- 10 adet Sulama Kooperatifi
- GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi
- GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

6.1.3. Traktör Sayısı

Tarımın temel girdilerinden biri olan makine kullanımında olumlu değişimler yaşanmış; 1995 yılında 37 bin olan traktör sayısı 2005’te 49.699’a, 2010’da 54.984’e, 2017’de 65.321’e ulaşmıştır. Türkiye’de bulunan traktörlerin %5,3’ü Bölge’de bulunmaktadır. Bölge’de 70 beygir ve yukarısı traktör sayısı da sırasıyla 2005 yılında 3.810 iken, 2017 yılında 9.683’e çıkmıştır.

Tablo 22: GAP Bölgesi ve Türkiye Traktör Sayısı (2005, 2010, 2017)

İli	Paletli			Tek Akşlı			İki Akşlı		
	2005	2010	2017	2005	2010	2017	2005	2010	2017
Adıyaman					91	778	9 247	10 611	11 957
Batman					2	36	1 486	1 724	1 482
Diyarbakır					61	114	8 621	9 064	9 433
Gaziantep	1	1	1		19	783	8 661	10 074	14 206
Kilis						0	1 568	1 554	1 989
Mardin	2	3		1	810	10	3 883	4 161	5 863
Siirt	25					966	1 365	1 819	1 588
Şanlıurfa				2	54	309	13 020	13 970	16 897
Şırnak				3	47	17	1 839	2 007	1 906
GAP	28	4	1	6	1 084	3 013	49 690	54 984	65 321
Türkiye	211	199	125	16 169	25 610	75 650	1 005 985	1 071 073	1 230 961
GAP/Türkiye (%)	13,3	2,0	0,8	0,0	4,2	4,0	4,9	5,1	5,3

Kaynak: Tarımsal Alet Makine Sayıları, TÜİK, 2018

2017 yılı itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla traktör Şanlıurfa (17.206 adet), Gaziantep (14.990 adet), Adıyaman (12.735 adet ve Diyarbakır (9.547 adet) illerinde bulunmaktadır. En az traktör ise Batman (1.518 adet) ilindedir.

Bölge'de sulamaya açılan alanların artmasına paralel olarak modern tarım tekniklerinin kullanımı da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu da bölgede kullanılan tarımsal alet ve makinelerin kullanımını da artırmıştır. 2005 yılında Bölge'de 339.346 adet olan alet makine sayısı 2017 yılında 483.493 adet olmuştur.

6.1.4. Hayvancılık

GAP Bölgesi'nde hayvancılık, bitkisel üretime koşut bir gelişme sağlayamamıştır. 1995-2005 döneminde GAP Bölgesi'ndeki hayvan varlığında, tüm ülke genelinde olduğu gibi, önemli düşüşler olmuştur. Yaşanan olağan dışı durumlar nedeniyle Bölge'de Türkiye geneline göre daha yüksek oranlarda azalmalar belirlenmiştir. Bu düşüş 2010 yılından sonra toparlanmaya başlamıştır.

1995-2017 dönemi incelendiğinde Tiftik keçisi dışında 1995 yılından itibaren bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Buna göre 2005-2017 döneminde, 1995 yılına göre sığır varlığında %126,6, kıl keçisinde %52,9 ve koyun varlığında %25,4 oranında bir artış varken, Tiftik keçisi varlığında da %–72,3 oranında bir düşüş olmuştur. Hayvan varlığındaki bu değişimler Türkiye genelinde de yaşanmaktadır. Özellikle tiftik keçisinde (%–69,8) yaşanan bu düşüş önlem alınmaz ise ırkı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir (Tablo 28). Ayrıca yerli ırklara dayalı hayvansal üretim de düşük verim önemli bir nedendir.

Tablo 23: GAP Bölgesi ve Türkiye'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişimi, (1995-2005-2017)

GAP				
Yıllar	Sığır	Koyun	Kıl Keçisi	Tiftik Keçisi
1995	638 640	4 923 660	1 735 150	61 010
2005	649 951	3 603 069	1 205 913	17 494
2017	1 446 939	6 174 348	2 652 760	16 878
1995-2017 (%) Değişim	126,6	25,4	52,9	-72,3
Türkiye				
1995	11 789 000	33 791 000	8 397 000	714 000
2005	10 526 440	25 304 325	6 284 498	232 966
2017	15 943 586	33 677 636	10 419 027	215 645
1995-2017 (%) Değişim	35,3	-0,3	24,1	-69,8

Kaynak: Hayvancılık İstatistikleri, TÜİK, 2018

6.1.5. Su Ürünleri

Bölge, su ürünleri açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. 2000 yılı itibariyle, 136 bin ha'lık baraj göl alanı oluşmuş; anılan yılda, 1,5 bin tonu avcılıktan ve 0,4 bin tonu yetiştiricilikten olmak üzere toplam 1,9 bin ton balık üretilmiştir. 2008 yılında avcılık ve yetiştiricilikten toplam 3,4 bin ton balık üretilmiş olup, 2016 yılında ise üretim 6 bin tonu aşmıştır. GAP Bölgesi'nde yapılan yetiştiriciliğin Türkiye içerisindeki payı %1,4'ten %2,6'ya çıkmıştır.

Tablo 24: GAP Bölgesi Su Ürünleri (2008-2016)

İller	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)
	2008		2016	
Adıyaman	821	86	376	681
Batman			4	71
Diyarbakır	6	80	73	648
Gaziantep	175	388	90	2 452
Kilis			3	-
Mardin	1	512	1	230
Siirt		26	1	103
Şanlıurfa	268	513	668	2 450
Şırnak				25
GAP	1 271	2 123	1 216	6 660
Türkiye	21 352	152 186	33 856	253 395
GAP'ın Payı (%)	5,9	1,4	3,6	2,6

Kaynak: Su Ürünleri İstatistikleri, TÜİK, 2018

6.2. Enerji Sektörü

GAP kapsamında 2017 yılı itibariyle 13 hidroelektrik santrali tamamlanmış; GAP enerji yatırımlarında %74 oranında fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. Bu çerçevede GAP, belli bir süreden beri Türkiye ekonomisine ve Bölge halkının refahına doğrudan katkı sağlamaktadır.

Karakaya, Atatürk, Kralkızı, Dicle, Batman, Birecik, Karkamış, Şanlıurfa, Çağçağ, Erkenek, Sırımtaş, Garzan ve Bulam HES'lerinin işletmeye alınışından 2017 yılı sonuna kadar 443,8 milyar kilovat-saat elektrik enerjisi üretilmiş olup, üretilen bu enerjinin parasal değeri 26,63 milyar ABD Doları'dır (1kWh=6 sent).

Tablo 25: GAP Enerji Projelerinde Fiziki Gerçekleşme Durumu

Proje Adı	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi (GWh)	Projenin Hangi Safhada Olduğu	İşletmeye Geçiş Yılı
FIRAT HAVZASI	5.317	20.001		
Karakaya Barajı ve HES	1 800	7 354	İşletme	1987
Atatürk Barajı ve HES	2 400	8 900	İşletme	1993
Karkamış Barajı ve HES	189	652	İşletme	1999
Birecik Barajı ve HES	672	2 516	İşletme	2000
Şanlıurfa HES	51	124	İşletme	2006
Erkenek HES	12	52	İşletme	2010
Sırımtaş Barajı ve HES(1)	27	80	İşletme	2013
Koçali Barajı, HES ve Sulaması	39	136	Kati Proje	
Büyükçay Barajı, HES ve Sulaması	30	84	Master Plan	
Kahta Barajı ve HES	75	71	Master Plan	
Fatopaşa HES	22	32	Master Plan	
DİCLE HAVZASI	2.045	6.749		
Dicle Barajı ve HES	110	298	İşletme	1999
Kralkızı Barajı ve HES	94	146	İşletme	1998
Batman Barajı ve HES	198	483	İşletme	2003
Garzan Barajı ve HES(2)	43	158	İşletme	2013
İlisu Barajı ve HES	1 200	3 833	İnşa	
Silvan Barajı ve HES	160	623	İnşa	
Cizre Barajı ve HES	240	1 208	Kati Proje	
MÜNFERİT PROJELER				
FIRAT HAVZASI	21,4	75		
Çağçağ HES	14,4	42	İşletme	1968
Bulam HES (4.628) (3)	7	33	İşletme	2010
Toplam	7.383	26.825		13 adet

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2017

- (1)- Baraj inşaatından vazgeçilmiştir. HES İnşaatı Tektuğ Elektrik Üretim A.Ş., tarafından yapılarak işletilmeye başlanmıştır.
- (2)- Garzan Barajı ve HES Projesi FERNAS Enerji Elektrik Üretim A.Ş.'ye Yap-İşlet modeli ile yaptırılmıştır.
- (3)- Bulam HES Adıyaman ilinde Ak Enerji tarafından 2010 yılında tamamlanarak devreye alınmıştır.

2017 yılında ülke genelinde 58,4 milyar kilovat-saat hidrolik enerjisi üretilirken GAP'ta ise 13,9 milyar kilovat-saat hidrolik enerjisi üretilmiştir. (Tablo 26).

Tablo 26: Enerji Üretiminde GAP - Türkiye Karşılaştırması (Milyar kWh)

Yıllar	TÜRKİYE	GAP	GAP/ TÜRKİYE
	Hidrolik	Hidrolik	Hidrolik (%)
1995	35.5	16.1	45,4
1996	40.5	19.3	47,8
1997	39.8	19.4	48,8
1998	42.2	19.8	46,8
1999	34.7	14.8	42,6
2000	30.9	12.6	40,6
2001	24.0	11.5	47,9
2002	33.7	12.4	36,9
2003	35.3	14.9	42,2
2004	46.1	21.4	46,5
2005	39.6	18.7	47,2
2006	44.2	21.5	48,6
2007	35.9	18.5	51,5
2008	33.3	15.9	47,8
2009	36.0	11.7	32,4
2010	51.8	17.9	34,5
2011	52.3	18.4	35,1
2012	57.9	20.4	35,3
2013	59.4	18.8	31,7
2014	40.6	12.6	30,9
2015	67.1	14.6	21,8
2016	67.2	16.5	24,6
2017	58.4	13.9	23,8

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü, 2017, 2017 Yılı üretim değerleri brüt ve geçicidir.

6.3. Sanayi Sektörü

GAP'la birlikte Bölge'de gerek tarım ve sanayide, gerekse sosyal yaşamda değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle tarımsal alanların sulamaya açılması sonucu üretimde önemli artışlar olmakta ve tarımsal girdileri hammadde olarak kullanan sanayi dalı tekstil ve gıda, hızla gelişme sürecine girmiş bulunmaktadır. Bunun sonucu olarakta ekonomik ve sosyal değişimin hızı her yönüyle artmaya başlamıştır.

6.3.1. Yatırım Teşvikleri

Yatırımların desteklenmesi suretiyle, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi, istihdam yaratılması ve uluslararası rekabet gücünün artırılması, tasarrufların katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2002 yılında 155 adet teşvik belgesi verilmiş; 872 milyon TL sabit yatırım tutarı ile 8.753 istihdam öngörülmüştür. 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik yasası ile önemli artışlar meydana gelmiştir. 2013 yılında 707 teşvik belgesi ile 6.851 milyon TL sabit yatırım ve 36.528 istihdam, 2017 yılında ise 970 belge ile 8.350 milyon TL sabit yatırım ve 46.571 istihdam öngörülmüştür. (Tablo 27).

Tablo 27: GAP Bölgesi ve Türkiye Yerli ve Yabancı Yatırım Teşvik Belge Sayısı (2006-2017)

İller	Sermaye Türü	2006			2008			2010			2012			2017		
		Teşvik Belgesi (Adet)	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Teşvik Belgesi (Adet)	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Teşvik Belgesi (Adet)	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Teşvik Belgesi (Adet)	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Teşvik Belgesi (Adet)	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam
Adıyaman	Yabancı Sermaye															
	Yerli Sermaye	8	69	720	24	176	803	54	314	934	29	619	1 281	107	1 072	5 435
Batman	Yabancı Sermaye										1	1	160	2	4	620
	Yerli Sermaye	6	9	388	18	145	507	24	58	721	37	158	3 661	88	437	6 827
Diyarbakır	Yabancı Sermaye				1	1	20	2	41	375	2	3	180			
	Yerli Sermaye	19	36	403	16	29	359	85	219	1 648	64	345	2 626	170	1 047	7 789
Gaziantep	Yabancı Sermaye	1	1	35	2	4	120	1	2	15	4	52	87	14	62	171
	Yerli Sermaye	95	233	2 564	113	240	2 291	164	1 116	4 715	219	1 837	4 821	180	2 761	3 836
Kilis	Yabancı Sermaye							1	1	19						
	Yerli Sermaye	2	1	12	1		5	17	18	201	8	63	244	11	77	382
Mardin	Yabancı Sermaye							2	10	80				2	12	5 154
	Yerli Sermaye	14	26	407	19	46	564	74	134	1 391	46	1 182	3 109	90	557	5 228
Siirt	Yabancı Sermaye															
	Yerli Sermaye	2	5	38	7	459	160	14	34	247	7	123	731	17	156	799
Şanlıurfa	Yabancı Sermaye							1	1	21	3	12	1 172	7	377	2 442
	Yerli Sermaye	7	10	182	31	91	583	101	308	2 559	93	527	4 521	248	1 561	5 916
Şırnak	Yabancı Sermaye													1	31	70
	Yerli Sermaye	6	7	57	2	20	60	8	35	158	12	33	338	33	196	1 902
GAP	Yabancı Sermaye	1	1	35	3	6	140	7	55	510	10	68	1 599	26	486	8 457
	Yerli Sermaye	159	397	4 771	231	1 206	5 332	541	2 236	12 574	515	4 889	21 332	944	7 864	38 114
GAP Genel Toplam		160	398	4 806	234	1 211	5 472	548	2 291	13 084	525	4 957	22 931	970	8 350	46 571
Türkiye	Yabancı Sermaye	135	1 616	17 800	181	5 693	21 053	202	7 310	14 591	235	7 176	14 664	338	93 599	22 419
	Yerli Sermaye	2 369	11 933	81 908	2 700	17 975	85 112	3 800	53 946	130 997	4 033	50 096	132 612	7 138	84 658	204 989
Türkiye Genel Toplam		2 504	13 548	99 708	2 881	23 667	106 165	4 002	61 257	145 588	4 268	57 272	147 276	7 476	178 257	227 408
GAP/Türkiye %		6,4	2,9	4,8	8,1	5,1	5,2	13,7	3,7	9,0	12,3	8,7	15,6	13,0	4,7	20,5

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı 1.01.2001-31.12.2017 tarihlerini arasında düzenlenen yatırım teşvik belgeleri

6.3.2. İhracat ve İthalat

6.3.2.1. İhracat

Son yıllarda GAP Bölgesi'nden yapılan ihracat düzeyinde de önemli oranda artış kaydedilmiştir. 2000 yılında 503 milyon dolar olan ihracat, 2005 yılında 2,2 milyar dolara, 2010 yılında 5,2 milyar dolara, 2017 yılında ise 8,6 milyar dolara ulaşmıştır. GAP Bölgesi'nden yapılan ihracatın Türkiye toplam ihracatı içindeki payı da 2000 yılında yüzde 1,8'den 2017 yılında yüzde 5,5'e yükselmiştir. İhracat değerinin artmasında; mevcut ticaret ağlarının bölge ile entegre hale getirilmesi, mevcut ulaşım ağlarının iyileştirilmesi ve yenilerinin yapılması bölge ticaretini olumlu yönde etkilemiştir (Tablo 28). Kişi başı ihracat değeri de 2000 yılında 76,2 dolardan, 2005 yılında 320 dolara, 2010 yılında 681,9 dolara ve 2017 yılında 994,5 dolara yükselmiştir.

GAP Bölgesi, 2000 yılında 679 olan ihracatçı firma sayısı, 2005 yılında 1.320, 2010 yılında 1.883 ve 2017 yılında 3.759 olmuştur. Bölge, ülke toplam ihracatından aldığı yüzde 5,5'lik pay ile İBBS 1 (12 bölge) bölgeleri içinde İstanbul, Doğu Marmara, Ege'den sonra 4. sırada yer almıştır.

Tablo 28: GAP Bölgesi'nin İl Bazında İhracat Değerleri ve İhracatçı Firma Sayısı (Bin Dolar)

İller	İhracatçı Firma Sayısı				İhracat Değeri			
	2000	2005	2010	2017	2000	2005	2010	2017
Adıyaman	11	21	36	59	4 800	22 207	71 509	131 623
Batman	6	35	39	65	505	44 434	26 914	37 262
Diyarbakır	15	82	128	184	7 604	57 349	164 989	206 138
Gaziantep	470	822	1 086	2 520	420 108	1 652 554	3 517 993	6 607 631
Kilis	9	15	29	93	8 071	4 496	23 296	71 337
Mardin	75	96	207	330	31 579	171 436	563 835	910 275
Siirt	4	8	7	20	748	5 785	11 324	27 980
Şanlıurfa	43	66	131	233	15 069	32 392	173 072	153 796
Şırnak	46	175	220	255	15 026	250 740	624 800	471 547
GAP	679	1 320	1 883	3 759	503 509	2 241 394	5 177 732	8 617 588
Türkiye	25 031	42 156	50 379	71 265	27 774 906	73 476 408	113 883 219	157 019 765
GAP/Türk iye (%)	2,7	3,1	3,7	5,3	1,8	3,1	4,6	5,5

Kaynak: TÜİK, 2018

Bölge'den 2017 yılında yapılan 8,6 milyar dolar ihracatı mal gruplarına göre incelediğimizde ilk sırayı 8,1 milyar dolar ile imalat sanayi, ikinci sırayı yaklaşık 402 milyon dolar ile tarım ve Ormancılık, üçüncü sırayı ise yaklaşık 74 milyon dolar ile madencilik ve taş ocakçılığı almaktadır (Tablo 29).

Tablo 29: GAP Bölgesi İhracatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (2002-2005-2010-2017)

Gruplar	GAP İhracat (Bin Dolar)				Türkiye İhracat (Bin Dolar)			
	2002	2005	2010	2017	2002	2005	2010	2017
Tarım ve ormancılık	34 089	31 226	111 850	401 634	1 754 287	3 328 814	4 934 710	5 287 648
Balıkçılık	-	-	-	13	51 419	139 500	156 014	450 722
Madencilik ve taş ocaklığı	2 617	15 981	63 641	74 053	387 193	810 241	2 687 124	3 509 457
İmalat sanayi	647 554	2 182 593	4 990 949	8 110 826	33 701 646	68 813 408	105 466 686	147 164 281
Elektrik, gaz ve su				1	15 841	103 449	181 375	81 881
Toptan ve perakende ticaret	5 167	11 532	13 105	30 965	147 246	279 812	451 656	510 085
Gayrimenkul, kiralama, ve iş faaliyetleri	7	20	96	2	55	258	2 037	760
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	1	42	32	95	1 400	926	3 617	14 931
Toplam	689 434	2 241 394	5 179 672	8 617 588	36 059 089	73 476 408	113 883 219	157 019 765

Kaynak: Fasullara Göre Dış Ticaret, TÜİK, 2018

6.3.2.2. İthalat

GAP Bölgesi'nde yapılan ithalat iller ve yıllar bazında incelendiğinde en fazla ithalatın Gaziantep ilinden yapıldığı görülmektedir. Gaziantep ilini Şanlıurfa ve Mardin illeri izlemektedir. Yapılan ithalatın Türkiye toplamı içindeki payı 2000 yılında %1,3'ten 2017 yılında %2,6'ya yükselmiştir (Tablo 30).

Tablo 30: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri ve İthalatçı Firma Sayısı (Bin Dolar)

İller	İthalatçı Firma Sayısı				İthalat Değeri			
	2000	2005	2010	2017	2000	2005	2010	2017
Adıyaman	24	27	42	85	6 686	24 799	85 425	89 072
Batman	21	23	46	69	5 805	6 978	26 900	159 426
Diyarbakır	46	71	113	190	12 238	16 347	39 575	89 417
Gaziantep	593	841	986	1 605	510 485	1 686 155	3 430 219	5 237 748
Kilis	26	47	31	41	4 374	11 434	49 700	29 096
Mardin	150	87	108	145	41 479	30 340	93 013	148 546
Siirt	4	8	12	21	719	3 088	36 431	12 969
Şanlıurfa	199	208	241	283	37 757	114 511	247 412	157 573
Şırnak	104	31	31	41	74 281	10 819	9 493	32 275
GAP	1 167	1 343	1 610	2 480	693 824	1 904 471	4 018 167	5 956 123
Türkiye	39 606	51 302	59 262	74 364	54 502 821	116 774 151	185 544 332	233 799 619
GAP/Türkiye (%)	2,9	2,6	2,7	3,3	1,3	1,6	2,2	2,6

Kaynak: TÜİK, 2018

Bölge'den 2017 yılında yapılan 5,9 milyar dolar ithalatı mal gruplarına göre incelediğimizde 4,9 milyar doları ile imalat sanayi ve yaklaşık 956 milyon dolar ile tarım ve Ormancılıktır (Tablo 31).

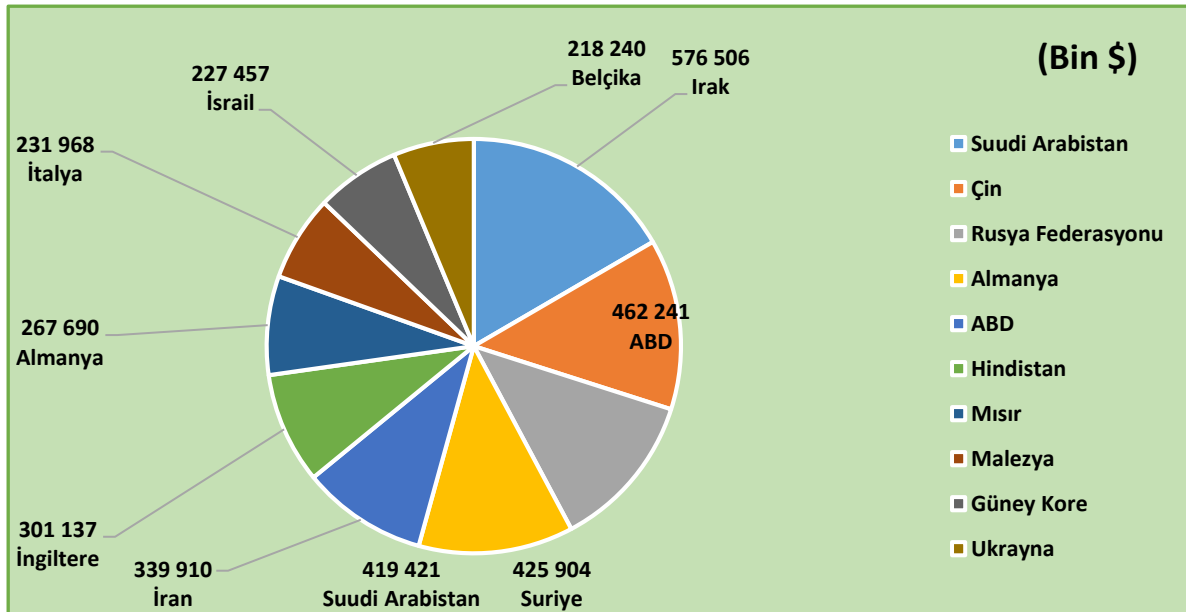
Tablo 31: GAP Bölgesi İthalatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (2002-2005-2010-2017)

Gruplar	GAP İthalat (Bin Dolar)				Türkiye İthalat (Bin Dolar)			
	2002	2005	2010	2017	2002	2005	2010	2017
Tarım ve ormancılık	97 693	235 759	714 796	955 944	1 702 642	2 801 365	6 456 707	8 990 758
Balıkçılık				0	1 199	24 233	33 322	57 996
Madencilik ve taşocakçılığı	17 283	48 317	6 585	2 600	7 192 305	16 321 199	25 932 549	26 078 567
İmalat sanayi	656 144	1 612 866	3 277 434	4 952 336	41 383 030	94 208 255	145 366 975	190 744 063
Elektrik, gaz ve su				1 585	128 215	18 208	20 471	85 501
Toptan ve perakende ticaret	1 863	7 516	19 800	42 501	1 138 651	3 379 441	7 703 896	7 727 942
Gayrimenkul, kiralama, ve iş faaliyetleri	3	1	8	5	2 337	5 985	2 284	3 140
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler		12	9	1 153	5 419	15 465	28 128	111 652
Toplam	772 986	1 904 471	4 018 632	5 956 123	51 553 797	116 774 151	185 544 332	233 799 619

Kaynak: Fasillara Göre Dış Ticaret, TÜİK, 2018

6.3.2.3. GAP Bölgesi'nin Dış Ticareti

2000 yılı ve öncesinde Bölge'den yapılan ihracatın %45'i Almanya, ABD ve İngiltere'ye yapılırken, 2000 yılından sonra ihracatın yaklaşık %45'i Irak'a yapılmıştır. 2017 yılında da durum değişmemiş Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden yapılan 8,6 milyar dolar ihracatın yaklaşık 3,1 milyar doları (%36) Irak'a yapılmıştır. Bölge'nin dış ticaretinin yoğun olduğu ilk 10 ülke grafik 9'da verilmiştir.

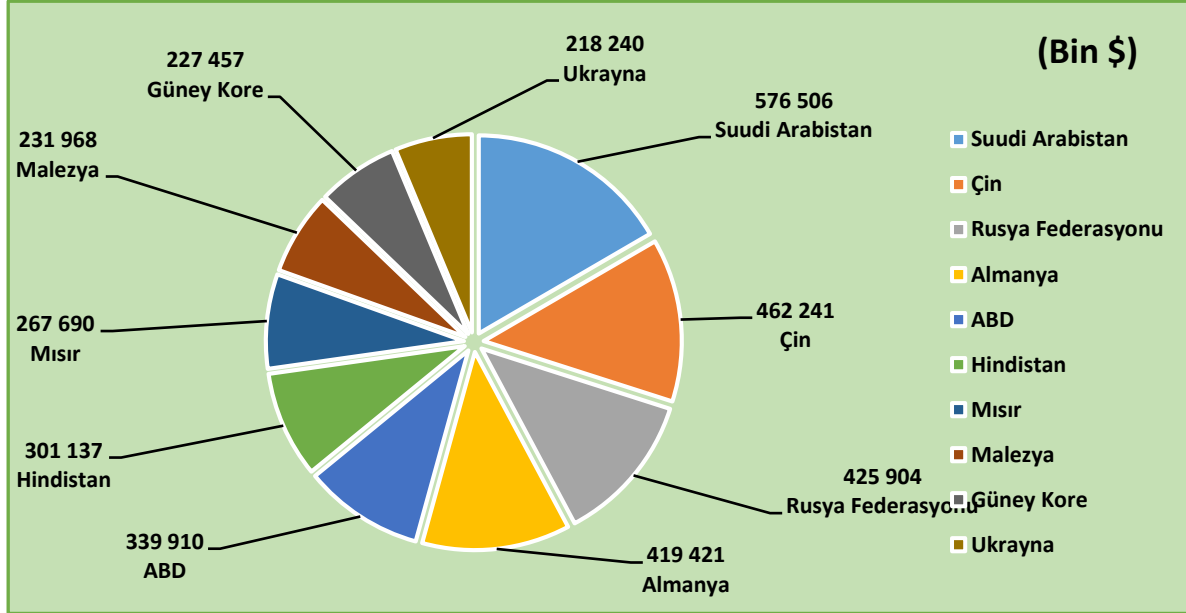
Grafik 9: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İhracatı (İlk 10 Ülke 2017) Bin Dolar

Kaynak: TÜİK, 2018

Not: İlk 10 ülke alınmıştır.

Bölge'den gerçekleştirilen ithalata baktığımızda 2000 yılından önce yapılan ithalatın %50'i Almanya, ABD ve İngiltere'den yapılırken, 2000 yılından sonra ithalatın yaklaşık %35'i Çin, Sudi Arabistan ve Rusya'dan yapılmıştır. 2017 yılına baktığımızda; Bölge'nin 5,96 milyar dolarlık ithalatında ilk sırayı Sudi Arabistan (%9,7) ve Çin (%7,8) izlemektedir. Bölge'den yapılan ithalatın yoğun olduğu ilk 10 ülke grafik 10'da verilmiştir (Grafik 10).

Grafik 10: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İthalatı (İlk 10 Ülke 2017) Bin Dolar

Kaynak: TÜİK, 2018

Not: İlk 10 ülke alınmıştır.

6.3.3. Organize Sanayi Bölgeleri

GAP'ta tarımsal üretim artışı Bölge sanayiinde bir canlanmaya yol açmış bulunmaktadır. Tarıma dayalı sanayiler başta olmak üzere gelişecek olan diğer sanayi dalları için gerekli altyapı yatırımları da devam etmektedir.

Organize sanayi bölgeleri (OSB) kurulmasının temel amaçları, şehirlerin planlı gelişmesine katkıda bulunmak; sanayinin az gelişmiş bölgelere yaygınlaştırılmasını sağlamak; tarım alanlarının sanayide kullanılmasını disipline etmek; sanayiler arası ilişkinin kolayca gelişmesine yardımcı olmak; sağlıklı, ucuz, güvenilir bir altyapı ve ortak sosyal tesisler kurmak; müşterek arıtma tesisleri ile çevre kirliliğini önlemek olarak sıralanabilir. GAP Bölgesi'nde 2018 yılı itibariyle 17 adet OSB tamamlanmıştır.

Tamamlanan OSB'lerde 2.082 firma üretime geçmiş bulunmaktadır. Üretime geçen OSB'lerde; Adıyaman'da 7.170, Batman'da 3.098, Diyarbakır'da 5000 Gaziantep'te 137.807, Kilis'te 1.225, Mardin'de 3.725, Siirt'te 130, Şanlıurfa'da 15.863 ve Şırnak'ta 152 olmak üzere 174.170 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır (Tablo 32).

Tablo 32: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan OSB'ler

İller	Proje Adı	Sanayi Parsel Alanı (ha)	Parsel Sayısı (İmar)	Parsel Sayısı (Bölge)	Tahsis Edilen Parsel Sayısı	Üretim	İstihdam
Adıyaman	Adıyaman	181	147	147	146	110	5 600
	Gölbaşı	52	35	35	11	9	165
	Besni	62	45	40	22	8	725
	Kâhta	73	74	74	55	27	680
Batman	Merkez	99	90	90	86	68	3 098
Diyarbakır	Merkez	458	322	322	304	213	5 000
Gaziantep	Gaziantep	3 000	1 419	1 419	1 419	960	135 000
	Gaziantep-Nizip	49	32	32	32	26	800
	Oğuzeli	69	238	238	122	111	2 007
	Havaalanı Islah						
Kilis	Merkez	134	95	96	92	30	1 225
Mardin	Mardin	192	195	200	170	137	3 725
Siirt	Siirt	33	73	73	31	17	130
Şanlıurfa	Şanlıurfa	982	572	572	405	320	15 353
	Viranşehir	103	82	133	53	38	510
Şırnak	Cizre	45	55	56	53	7	140
	Şırnak	50	24	17	4	1	12
Toplam	16 OSB	5 582	3 498	3 544	3 005	2 082	174 170

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2018

Diyarbakır Besi OSB ile birlikte toplam 17 OSB tamamlanmıştır.

Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Devam Eden OSB'ler

İller	Proje Adı	Alan (ha) (YP de esas alınan)	İmar Planında Esas Alınan	Parsel Sayısı	Tahsis Edilen Parsel Sayısı	Üretim deki Firma Sayısı	OSB'de Çalışan Kişi Sayısı
Adıyaman	Merkez (Tevsii I II) Arıtma	106	177	-	-	-	-
Diyarbakır	Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB						
	Diyarbakır OSB Tevsii Alan ve Arıtma	190					
Kilis	Tevsi	300					
Gaziantep	Polateli Şahinbey Tekstil İhtisas OSB						
	İslahiye OSB	86	85	73			
	Gaziantep Merkez V.kısım OSB	1 925					
Mardin	Merkez 2 OSB	104	104				
Şanlıurfa	Birecik	116	116	42	0	0	0
	Merkez OSB Tevsii Alan	1 239					
	Şanlıurfa OSB 2.Etap						
	Cizre						
Toplam	11 OSB	4 066	305	115	0	0	0

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018

6.3.4. Küçük Sanayi Siteleri

Küçük sanayi sitelerinin (KSS) ana amaçları; sağlıklı işyeri temini ve ekonomik verimi artırmak, teknolojik gelişmelerden yararlanmak ve orta ölçekli sanayiye geçişi kolaylaştırmak, düzenli şehirleşme ve çevre kirliliğini önlemek, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak usta, çırak ve kalfalara mesleki eğitim vermek ve şehirlere göçü önlemek olarak sıralanabilir.

GAP Bölgesi'nde 2017 yılı sonu itibari ile 38 adet küçük sanayi sitesi (KSS) tamamlanmıştır. Tamamlanan KSS'lerde 9.643 adet işyeri mevcuttur (Tablo 34).

Tablo 34: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan KSS'ler

İller	Proje Adı	İşyeri Adedi
Adıyaman	Merkez	350
	Gölbaşı	60
	Besni	258
	Kahta (Özkahta)	150
	Adıyaman 2. Kısım	94
Batman	Merkez	250
	Merkez Ek	150
Diyarbakır	Bismil	108
	Merkez	320
	Merkez Oto	298
	Merkez Oto Tamirciler 3. Bölüm	376
	Merkez Marangoz	99
	Ergani	118
	Silvan	220
Gaziantep	Merkez 1. Bölüm	300
	Merkez 2. Bölüm	1.146
	Merkez 3. Bölüm	1.235
	Merkez Ayakkabıcılar	300
	Merkez 25 Aralık	357
	İslahiye	95
	Nizip 1. Bölüm	238
	Nizip 2. Bölüm	380
	Oğuzeli	64
	Nurdağı	96
Kilis	Merkez(1.Bölüm) ⁽¹⁾	250
	Merkez(2.Bölüm) ⁽¹⁾	54
Mardin	Kızıltepe	200
	Nusaybin	190
Siirt	Merkez	154
	Merkez	128
Şanlıurfa	Merkez 1. Bölüm (Evren)	500
	Merkez 2. Bölüm (Evren)	500
	Siverek	100
	Suruç	105
	Birecik Fırat	202
Şırnak	Merkez 73	100
	Cizre (1.Bölüm)	100
	Cizre 2.Bölüm)	48

Toplam	38 KSS	9.693
---------------	---------------	--------------

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2018

GAP Bölgesi'nde 6 KSS inşaatı devam etmektedir. Devam eden KSS'lerdeki işyeri sayısı 217'dir.

Tablo 35: GAP Bölgesi'nde Devam Eden KSS'ler

İller	Proje Adı	İşyeri Adedi
Kilis	Kilis Yeni KSS II. Kısım	16
	Kilis Yeni KSS III. Kısım	28
Şanlıurfa	Şanlıurfa Matbaacılık KSS	29
	Şanlıurfa Ayakkabıcılar KSS	46
Şırnak	Cizre KSS II. Kısım	48
	Şırnak 73 KSS II. Kısım	50
Toplam	6 KSS	217

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.2018

6.3.5 İstihdam

Bölge genelinde 2008 yılında %15,8 olan işsizlik oranı, 2012 yılında %12,4'e kadar gerilemiş, ancak 2013 yılında Türkiye genelinde yaşanan işsizlik oranındaki artış 2014 yılında da devam etmiştir. Bu durum Bölge'ye de yansımıştır. 2016 yılında işsizlik oranı 18,7'ye çıkmıştır. İşgücüne katılma oranı 2008 yılında %35,7, 2016 yılında %43,7 ve istihdam oranı da 2008 yılında %30,1, 2016 yılında %35,5 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 36).

Tablo 36: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15+Yaş), (2008-2016)

Yıllar	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TRC 1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis								
2008	1 447	634	530	104	813	43,8	16,4	36,6
2009	1 525	641	531	110	884	42,0	17,2	34,8
2010	1 559	698	614	85	860	44,8	12,1	39,4
2011	1 592	679	581	98	914	42,6	14,4	36,5
2012	1 638	715	631	84	923	43,6	11,8	38,5
2013	1 686	763	707	56	923	45,3	7,3	42,0
TRC 1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis								
2014	1 723	744	684	60	979	43,2	8,0	39,7
2015	1 814	782	704	78	1 032	43,1	9,9	38,8
2016	1 831	828	710	118	1 003	45,2	14,3	38,7
TRC 2 Şanlıurfa, Diyarbakır								
2008	1 696	540	464	76	1 157	31,8	14,1	27,3

2009	1 810	622	505	117	1 187	34,4	18,8	27,9
2010	1 932	647	563	85	1 285	33,5	13,1	29,1
2011	2 022	663	608	55	1 359	32,8	8,4	30,1
2012	2 121	610	569	42	1 511	28,8	6,9	26,8
2013	2 127	805	664	141	1 322	37,9	17,5	31,2
2014	2 088	884	730	153	1 205	42,3	17,4	35,0
2015	2 175	951	784	166	1 224	43,7	17,5	36,1
2016	2 260	1 021	846	175	1 238	45,2	17,2	37,4
TRC 3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt								
2008	1 039	319	264	56	720	30,7	17,4	25,4
2009	1 093	345	293	52	748	31,5	15,1	26,8
2010	1 165	420	370	49	745	36,0	11,8	31,8
2011	1 234	419	365	53	815	33,9	12,7	29,6
2012	4 845	432	340	92	803	35,0	21,3	27,3
2013	1 279	473	373	99	807	36,9	21,1	29,2
2014	1 293	480	364	115	813	37,1	24,0	28,2
2015	1 307	499	376	124	808	38,2	24,8	28,7
2016	1 359	532	381	151	827	39,1	28,3	28
Güneydoğu Anadolu								
2008	4 182	1 493	1 258	236	2 690	35,7	15,8	30,1
2009	4 428	1 608	1 329	279	2 819	36,3	17,4	30
2010	4 656	1 765	1 547	219	2 890	37,9	12,4	33,2
2011	4 848	1 761	1 554	206	3 088	36,3	11,7	32,1
2012	4 949	1 757	1 539	218	3 239	35,2	12,4	30,8
2013	5 092	2 041	1 744	296	3 052	40,1	14,5	34,3
2014	5 104	2 107	1 779	328	2 997	41,3	15,6	34,8
2015	5 295	2 232	1 865	368	3 063	42,2	16,5	35,2
2016	5 450	2 381	1 937	444	3 069	43,7	18,7	35,5
Türkiye								
2008	50 772	23 805	21 194	2 611	26 967	46,9	11	41,7
2009	51 686	24 748	21 277	3 471	26 938	47,9	14	41,2
2010	52 541	25 641	22 594	3 046	26 901	48,8	11,9	43,0
2011	53 593	26 725	24 110	2 615	26 876	49,9	9,8	45,0
2012	54 724	27 339	24 821	2 518	27 385	50,0	9,2	45,4
2013	55 608	28 271	25 524	2 747	27 337	50,8	9,7	45,9
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	45,5
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	46,0
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	46,3

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017

Tablo 37 ve grafik 11'den de görüleceği gibi tarım sektöründe çalışan sayısında yıllar bazında dalgalanmalar söz konusuysen, sanayi sektöründe çalışan sayısında sürekli bir artış görülmüştür. Hizmet sektöründe de 2010 yılı hariç çalışan sayısında sürekli bir artıştan söz edilebilir.

2015 yılında Türkiye genelinde tarım ve sanayi sektöründe düşüş ve diğer hizmetlerde artan istihdam Bölge'de de aynı durumu göstermiştir.

Tablo 37: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2006-2015)

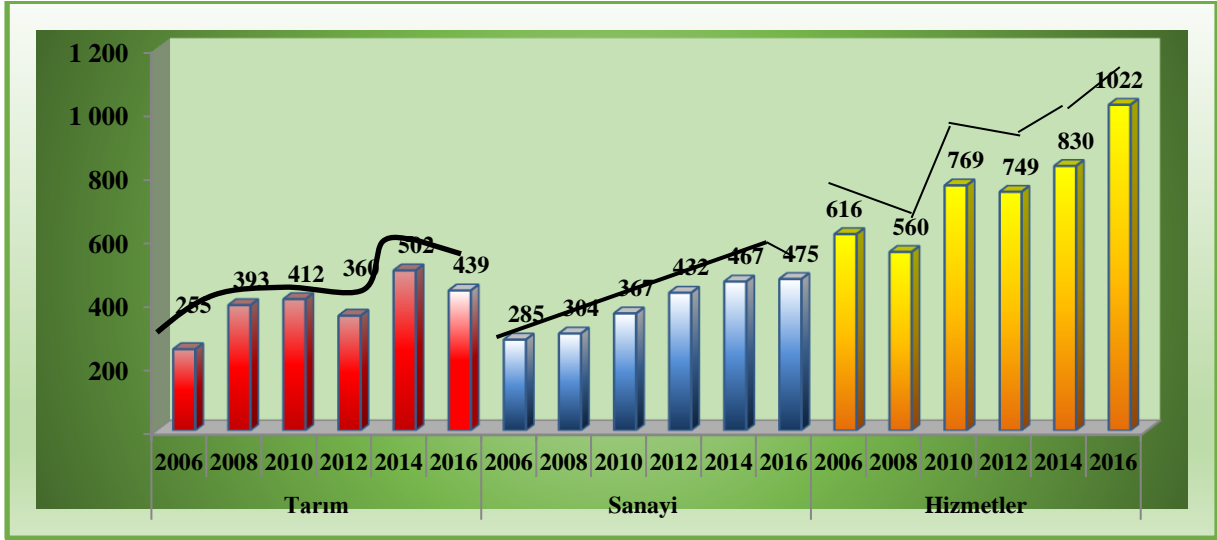
Bölgeler	2006
----------	------

	Bin Kişi				%		
	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	449	92	164	193	20,5	36,5	43,0
Şanlıurfa, Diyarbakır	447	111	75	262	24,8	16,8	58,6
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	260	52	46	162	20	17,7	62,3
Güneydoğu Anadolu	1 156	255	285	616	22,1	24,7	53,3
Türkiye	20 423	4 907	5 465	10 050	24,0	26,8	49,2
2008							
Bölgeler	Bin Kişi				%		
	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	530	170	175	185	32,1	33,0	34,9
Şanlıurfa, Diyarbakır	464	155	78	231	33,4	16,8	49,8
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	263	68	51	144	25,9	19,4	54,8
Güneydoğu Anadolu	1 257	393	304	560	31,3	24,2	44,6
Türkiye	21 194	5 016	4 235	11 943	23,7	20,0	56,4
2010							
Bölgeler	Bin Kişi				%		
	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	614	150	198	265	24,4	32,2	43,3
Şanlıurfa, Diyarbakır	563	157	97	308	27,9	17,2	54,9
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	370	104	72	194	28,1	19,5	52,4
Güneydoğu Anadolu	1 547	411	367	769	26,6	23,7	49,6
Türkiye	22 594	5 683	5 927	10 985	25,2	26,2	48,6
2012							
Bölgeler	Bin Kişi				%		
	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	631	147	219	265	23,3	34,7	42,0
Şanlıurfa, Diyarbakır	569	171	135	263	30,1	23,7	46,2
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	341	42	78	221	12,3	22,9	64,8
Güneydoğu Anadolu	1 541	360	432	749	23,4	28,0	48,6
Türkiye	24 821	6 097	6 460	12 264	24,6	26,0	49,4
2016							
Bölgeler	Bin Kişi				%		
	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	710	93	233	384	13,1	32,8	54,1
Şanlıurfa, Diyarbakır	846	299	159	387	35,3	18,8	45,7
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	381	47	84	250	12,3	22	65,6
Güneydoğu Anadolu	1 937	439	475	1 022	22,7	24,5	52,8
Türkiye	27 205	5 305	7 283	14 617	19,5	26,8	53,7

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, TÜİK, 2017

Not. 2000 kişiden az değerlerde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

Grafik 11: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2006-2016)

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, TÜİK, 2018

Not. 2000 kişiden az değerlerde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

6.4.UlaştırmaSektörü

Bölge'nin karayolu ulaşım altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmiştir. GAP Eylem Planı kapsamındaki 9 ilde bulunan yol ağı 6.521 km'dir. 2000'li yılında GAP Bölgesi'nde 63 km olan otoyol ağı 2016 yılı sonunda 294 km'ye ulaşmıştır. Böylece 2000'li yılında GAP Bölgesi'ndeki otoyol ağının ülke toplamı içinde %3,8 olan oranı 2016 yılında %11,6'ya çıkmıştır.

Tablo 38: GAP Bölgesi ve Türkiye Yol Uzunlukları (2005-2017)

İller	İl ve Devlet Yolu (km)			Otoyol (km)		
	2005	2010	2017	2005	2010	2016
Adıyaman	764	764	790	-	-	-
Batman	353	357	403	-	-	-
Diyarbakır	1 044	1 064	1 107	-	-	-
Gaziantep	593	514	514	63	138	148
Kilis	148	148	152	-	-	-
Mardin	732	761	797	-	-	-
Siirt	503	539	541	-	-	-
Şanlıurfa	1 144	1 148	1 212	-	146	146
Şırnak	666	686	711	-	-	-
GAP	5 947	5 981	6 227	63	284	294
Türkiye	61 939	62 785	64 962	1 667	2 080	2 542
GAP/Türkiye %	9,6	9,5	9,6	3,8	13,7	11,6

Kaynak: TÜİK ve Karayolları Genel Müdürlüğü 2018

GAP Eylem Planı'nın amaçlarından biri de Bölge'de karayolu ulaşım ağının geliştirilmesidir. Eylem Planı'nda; Gaziantep-Şanlıurfa otoyolu başta olmak üzere, Şanlıurfa-Diyarbakır, Şanlıurfa-Kızıltepe-Silopi, Şanlıurfa-Akçakale, Diyarbakır-Batman, Diyarbakır-Mardin gibi ana karayolu güzergâhlarının çok şeritli hale getirilmesi planlanmıştır. Bu yolla Bölge'de son yıllarda yaşanan nüfus artışı ve ekonomik faaliyetin gerekli kıldığı ulaşım darboğazlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Bölge'de standardı yetersiz olan güzergâhlarda kesintisiz ve güvenli ulaşımı sağlamak için karayolu altyapı iyileştirme yatırımlarına hız verilmiştir.

6.5.Kültür-Turizm Sektörü

6.5.1.Turizm

GAP Bölgesi doğal güzelliklerinin yanı sıra çok sayıda kültürel varlığa da sahip olmasına rağmen turizm altyapısındaki yetersizlikler nedeniyle turizm potansiyelini yeterince kullanamamaktadır. Son yıllarda Bölge'nin gelişmesine paralel olarak turizm sektöründe de alınan tedbirler, sağlanan teşvikler ve uygulanan politikalar ile çok sayıda turistik tesis inşa edilmiş, değişen tüketici taleplerine cevap verecek turizmin altyapısı oluşturulmaya başlanmıştır. Buda Bölge'de daha iyi hizmet veren Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine giden yerli ve yabancı turist sayısına yansımıştır. 2016 yılında belediye ve turizm belgeli konaklama tesislerine gelen ve geceleleyen yabancı turist sayısında 2005 yılına göre artış sağlanmıştır.

Belediye Belgeli tesislere giden yerli-yabancı turist sayısı 2005 yılında 159 bin iken, 2014 yılında 733 bin kişiyi geçmiştir. 2005 yılına göre tesise gelen turist sayısında yaklaşık 2,8 kat artış meydana gelmiştir. Aynı dönemlerde geceleme sayısına baktığımızda yerli ve yabancı turist sayısı 320,8 bin 'den 733 bin kişiye çıkmış ve 2 kat artış gerçekleşmiştir (Tablo 39).

Turizm Belgeli Konaklama Tesislerinde ise; 2005 yılında 543,7 bin olan yerli ve yabancı turist sayısı, 2016 yılında yaklaşık 1,9 kat artarak 1.013.546 kişiye ulaşmıştır. Gecelemede de; aynı dönemde yerli yabancı toplam turist sayısı 762 binden yaklaşık 2 kat artarak 1.553.015 bin kişi olmuştur (Tablo 40).

Tablo 39: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları (2005-2016)

İller	Tesis Geliş Sayısı2005			Geceleme Sayısı2005			Tesis Geliş Sayısı2010			Geceleme Sayısı2010			Tesis Geliş Sayısı2016			Geceleme Sayısı2016		
	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli
Adıyaman	20 548	7 517	13 031	21 426	8 387	13 039	47 880	1 885	45 995	51 954	3 984	47 970	33 036	342	32 694	38 710	342	38 368
Batman	16 776		16 776	16 776		16 776	22 523		22 523	22 523		22 523	13 201	2 052	11 149	20 649	4 558	16 091
Diyarbakır	36 422	3 472	32 950	64 743	4 528	60 215	173 981	8 680	165 301	255 375	19 492	235 883	125 032	15339	109 693	179 630	21555	158 075
Gaziantep	37 635	2 185	35 450	68 626	6 289	62 337	85 623	11 979	73 644	143 594	19 731	123 863	40 871	8 454	32 417	114 842	21 590	93 252
Kilis	8 440	1 600	6 840	11 589	2 243	9 346	4 705	371	4 334	6 783	703	6 080	27 432	10 758	16 674	40 473	15 944	24 529
Mardin	9 314	364	8 950	10 106	380	9 726	23 118	3 078	20 040	32 902	3 936	28 966	74 275	4 261	70 014	97 180	8 305	88 875
Siirt	20 602	142	20 460	25 465	252	25 213	21 213	204	21 009	28 302	394	27 908	11 827	205	11 622	16 360	365	15 995
Şanlıurfa	40 512	5 062	35 450	51 170	7 414	43 756	125 281	10 721	114 560	173 632	17 551	156 081	98 119	7 972	90 147	188 507	12 905	175 602
Şırnak	42 695	1 581	41 114	50 941	1 614	49 327	37 607	2 577	35 030	42 594	3 151	39 443	29 346	2217	27 129	37 647	6 734	30 913
GAP	159 198	10 934	148 264	320 842	31 107	289 735	541 931	39 495	502 436	757 659	68 942	688 717	453 139	51 600	401 539	733 998	92 298	641 700
Türkiye	11 158 166	3 257 825	7 900 265	28 080 619	15 032 937	13 047 158	23 499 891	7 834 701	15 665 190	51 028 935	25 814 082	25 214 853	22 438 225	3 778 493	18 659 732	41 766 450	11 667 057	30 099 393
GAP/ Türkiye%	1,4	0,3	1,9	1,1	0,2	2,2	2,3	0,5	3,2	1,5	0,3	2,7	2,0	1,4	2,2	1,8	0,8	2,1

Tablo 40: Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları (2005-2016)

İller	Tesis Geliş Sayısı2005			Geceleme Sayısı2005			Tesis Geliş Sayısı2010			Geceleme Sayısı2010			Tesis Geliş Sayısı2016			Geceleme Sayısı2016		
	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli
Adıyaman	54 475	9 061	45 414	62 817	9 503	53 314	52 340	7 742	44 598	57 349	9 409	47 940	53 827	1 307	52 520	70 879	1 886	68 993
Batman	39 724	498	39 226	66 475	1 965	64 510	56 299	585	55 714	77 957	870	77 087	79 620	1 285	78 335	108 142	2 437	105 705
Diyarbakır	148 881	13 226	135 655	198 450	17 900	180 550	218 195	19 680	198 515	317 799	35 851	281 948	163 403	4794	158 609	257 773	10814	246 959
Gaziantep	219 876	24 546	195 330	330 863	46 305	284 558	264 346	38 546	225 800	387 924	65 007	322 917	380 861	68 188	312 673	588 142	117 007	471 135
Kilis	-	-	-	-	-	-	2 375	153	2 222	4 464	214	4 250	5 599	892	4 707	8 942	1 161	7 781
Mardin	12 420	1 321	11 099	14 895	1 744	13 151	110 668	9 855	100 813	166 069	16 909	149 160	93 087	4 042	89 045	158 181	8 319	149 862
Siirt													16 033	157	15 876	22 064	198	21 866
Şanlıurfa	50 131	4 400	45 731	57 596	5 347	52 249	95 115	7 760	87 355	123 981	12 436	111 545	163 924	9 871	154 053	260 819	22 200	238 619
Şırnak	18 218	859	17 359	30 914	1 229	29 685	4 745	395	4 350	5 387	907	4 480	57 192	2367	54 825	78 073	3 286	74 787
GAP	543 725	53 911	489 814	762 010	83 993	678 017	804 083	84 716	719 367	1 140 930	141 603	999 327	1 013 546	92 903	920 643	1 553 015	167 308	1 385 707
Türkiye	23 411 002	12 952 616	10 458 386	74 927 084	56 108 453	18 818 631	29 753 966	17 415 364	12 338 602	98 158 007	74 325 670	23 832 337	36 945 642	14 269 381	22 676 261	112 545 487	65 793 316	46 752 171
GAP/ Türkiye%	2,3	0,4	4,7	1	0,1	3,6	2,7	0,5	5,8	1,2	0,2	4,2	2,7	0,7	4,1	1,4	0,3	3,0

Kaynak: TÜİK, 2018

6.5.2.Kültür

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür.

Tarih öncesi çağlardan başlamak üzere bir çok uygarlığın izlerini taşıyan ve Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Şanlıurfa-Göbeklitepe ile arkeoloji açısından en eski tapınağı bünyesinde barındırırken, Hz. İbrahim'in doğduğu mağara, Mardin, Siirt ve Şırnak'ta üç büyük dine ait kültür varlıklarıyla inanç, Halfeti ile doğa, Soğmatar ile gizem, UNESCO Dünya Kültür Mirasında yer alan ve dünyanın sekizinci harikası Adıyaman-Nemrut ile görsel şölen, Harran, Zeugma, Haleplibahçe ile kültür mozağının renklerini sunmaktadır

Anadolu uygarlıklarının gelişmesinde tartışmasız önemli bir yeri olan Mezopotamya'nın parçası olan Güneydoğu Anadolu, tarihsel geçmişini günümüze kadar kalan sivil ve dini mimarlık örnekleri, sit alanları ve ticaret yapıları ile kanıtlamaktadır.

6.6. Kırsal ve Kentsel Altyapı

GAP Bölgesi'ndeki hızlı nüfus artışı ve göç nedeniyle kentsel alanlarda altyapı problemleri gün geçtikçe ağırlaşmakta ve birçok sosyo-ekonomik soruna neden olmaktadır. Kırsal alandaki yaşam koşullarının güçlüğü ve kentlerin çekim gücü insanları göç etmeye yönelten sebeplerin başında gelmektedir. Hızlı kentleşme kentler üzerindeki baskıyı artırmakta ve daha geniş kitleleri çevre sorunlarıyla yüz yüze bırakmaktadır. Bu nedenle bölge şehirleri, gerekli kentsel planlama hizmetlerinin verilmediği çok geniş alanlara yayılmış durumdadır. Özellikle büyük şehirlerin etrafında oluşan gecekondu türü yerleşimlerde sorunlar daha da ağırlaşmakta, çevreyle ilgili altyapı ve hizmet sunumu ise giderek artan talebi karşılayamamaktadır.

GAP Bölgesi'nde 2016 yılı itibarıyla 9 il ve bu illere bağlı 122 belediye mevcut olup, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa "Büyükşehir Belediyesi"dir.

Bölge'de 2002 yılında içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı 185, 2008 yılında 190 ve 2016 yılında 122'dir. Bu belediyelerin hizmetinden yararlanan nüfus ise sırasıyla 4,5 milyon, 5,2 milyon ve 7,6 milyondur. GAP Bölgesi'nde 2002 yılında 4 olan içmesuyu arıtma tesisi 2008 yılında 7 ve 2016 yılında 13'e çıkmıştır.

6.7. Eğitim Sektörü

Bölgede 2008-2009 eğitim-öğretim yılında brüt okullaşma oranı okul öncesi eğitimde (4-5 yaş) Batman (%33,22), Kilis (%42,25) ve Siirt (%41,80) hariç Türkiye (%32,2) ortalamasının altındadır. 2016-2017 eğitim döneminde Kilis (%70,58) hariç diğer iller %52,08 olan Türkiye ortalamasının altındadır (Tablo 41).

Tablo 41: Okul Öncesi Okullaşma Oranı

İller	Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı% ⁽¹⁾							
	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Adıyaman	31,49	37,42	39,98	43,05	35,63	44,46	45,65	47,42
Batman	32,85	32,77	32,31	35,28	30,85	36,91	36,67	49,12
Diyarbakır	36,66	39,21	39,18	40,06	33,51	39,97	39,63	43,37
Gaziantep	24,41	25,14	28,72	33,59	29,57	36,49	39,63	43,28
Kilis	45,68	40,53	38,78	46,36	38,04	44,71	55,24	70,58
Mardin	28,60	25,51	30,19	31,69	27,72	36,12	37,62	39,79
Siirt	44,97	46,52	51,50	50,05	42,36	52,29	51,98	51,87
Şanlıurfa	63,88	67,47	52,00	44,73	33,97	38,80	37,47	37,32
Şırnak	29,50	29,64	30,14	33,93	28,17	33,61	32,34	38,74
Türkiye	38,55	43,10	44,04	44,04	37,94	46,83	49,27	52,08

Kaynak: MEB İstatistikleri, Örgün Eğitim,, 2018

(1):4-5 yaş bürüt okullaşma oranıdır

2016-2017 öğretim yılında; İlkokul ve Ortaokul 'da okullaşma oranı tüm illerde Türkiye ortalamasına çok yakındır.

Ortaöğretimde (Lise) Bölgede yer alan Adıyaman ilinde okullaşma oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. (Tablo 42).

Tablo 42: İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (2014-2017)

İller	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)		
	2014-15	2015-16	2016-2017	2014-15	2015-16	2016-2017	2014-15	2015-16	2016-2017
Adıyaman	101,85	99,73	95,65	106,11	104,95	105,21	109,53	112,68	107,14
Batman	105,57	103,18	98,57	105,51	105,79	108,04	102,31	105,92	99,53
Diyarbakır	105,98	103,92	100,27	107,26	106,73	106,03	94,34	96,13	92,21
Gaziantep	102,66	100,58	97,22	105,83	105,79	104,21	92,85	96,38	95,46
Kilis	100,64	99,77	97,03	104,62	102,67	104,73	101,48	102,60	97,13
Mardin	106,64	104,76	101,13	104,31	103,40	105,74	91,55	94,42	87,30
Siirt	107,81	105,66	102,98	108,45	106,29	105,79	94,18	95,28	89,70
Şanlıurfa	109,29	107,42	104,17	109,41	107,73	106,44	82,13	84,53	79,27
Şırnak	110,40	108,36	105,00	105,08	105,04	107,22	94,58	90,42	79,68
Türkiye	101,10	99,19	100,64	107,12	107,13	105,87	107,36	109,85	106,94

Kaynak: MEB İstatistikleri, Örgün Eğitim,, 2018

2014-2015 eğitim-öğretim yıllarında ilkokulda derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye genelinde 23 iken, GAP Bölgesi'nde ise 30 olmuştur. 2016-2017 öğretim yılında ise Türkiye genelinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 20 ve GAP Bölgesi'nde 26'ya düşmüştür. Siirt ve Batman illeri hariç tüm illerde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tablo 43).

Tablo 43: İlkokulda Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İller	İlkokul								
	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
	2014-2015			2015-2016			2016-2017		
Adıyaman	51 812	1 851	28	50 648	1 921	26	48 230	1 972	24
Batman	62 686	2 645	24	60 970	2 731	22	54 324	2 730	20
Diyarbakır	168 767	5 923	28	165 394	6 474	26	149 325	6 225	24
Gaziantep	188 691	5 233	36	187 295	5 811	32	181 018	5 871	31
Kilis	11 052	360	31	10 806	431	25	12 158	536	23
Mardin	84 999	3 023	28	82 667	3 523	23	75 602	3 407	22
Siirt	36 808	1 721	21	35 519	1 675	21	31 462	7 374	4
Şanlıurfa	231 070	7 328	32	231 810	7 550	30	217 116	1 743	125
Şırnak	62 856	1 699	37	60 872	1 108	55	52 223	1 931	27
GAP	898 741	29 783	30	885 981	31 224	28	821 458	31 789	26
Türkiye	5 434 150	237 760	23	5 360 703	246 090	22	4 970 160	247 115	20

Kaynak: MEB İstatistikleri, Örgün Eğitim,, 2018

2014-2015 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye genelinde 38 iken, 2016-2017 yılı itibarıyla 16 birimlik iyileşme sağlanarak 22'ye gerilemiş, Bununla birlikte GAP Bölgesi'nde ise 46 iken 20 birim iyileşerek 26'ya düşmüştür. Gerek nüfus artış hızının yüksek olması gerekse yeni eğitim sistemine geçilmesi de(4+4+4) tüm eğitim kademelerinde derslik ihtiyacını artırmıştır (Tablo 44).

Tablo 44: Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İller	Ortaöğretim (Genel+Mesleki)								
	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci	Derslik	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
	2014-2015			2015-2016			2016-2017		
Adıyaman	56 253	1 356	41	57 237	1 743	28	53 139	1 609	26
Batman	57 374	1 159	50	60 131	1 287	45	56 453	1 586	26
Diyarbakır	141 241	2 390	59	143 930	3 058	50	135 570	3 470	29
Gaziantep	144 931	2 820	51	152 952	4 385	37	148 886	4 389	26
Kilis	10 617	321	33	10 638	534	19	10 263	421	20
Mardin	70 763	1 589	45	72 752	2 179	35	65 500	2 039	24
Siirt	30 460	739	41	30 599	798	42	28 534	4 657	24
Şanlıurfa	143 541	3 900	37	150 238	4 778	41	141 641	782	25
Şırnak	46 075	909	51	44 843	2 426	22	39 302	1 069	28
GAP	701 255	15 183	46	723 320	21 188	37	679 288	20 022	26
Türkiye	5 691 071	151 661	38	5 807 643	164 943	32	5 513 731	189 783	22

Not 1: Toplam öğretmen, kadrolu öğretmenleri kapsar.

6.8. Sağlık Sektörü

Bölge’de sağlık alanında fiziki ve beşeri altyapı önemli ölçüde geliştirilmiştir. Yatak sayısının artırılmasıyla birlikte hastanelerde nitelikli oda sistemine geçilmiş; sağlık hizmetlerinin sunumu yaygınlaştırılmış ve kalitesi yükseltilmiş, buna bağlı olarak temel sağlık göstergelerinde son derece önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. Bölge’de 2007 yılında 96 hastane ve toplam 9.980 yatak mevcut iken, 2016 yılında hastane sayısı 124, yatak sayısı 19.548 olmuştur. On bin kişiye düşen hasta yatağı sayısı da 13,9’dan 23’e yükselmiştir. Aynı yıllar itibariyle ülke geneli ile Bölge’deki gelişim karşılaştırıldığında ülke genelindeki artışın hastane sayısında %18,4, yatak sayısında %34,3; GAP Bölgesi’nde ise sırasıyla %29,2 ve %95,9 olduğu görülmektedir. (Tablo 45).

Tablo 45: GAP Bölgesi ve Türkiye’de Hastane ve Yatak Sayısı (2007, 2016)

İller	Hastane Sayısı 2007					Yatak Sayısı 2007					10.000 Kişiyeye Düşen Yatak
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer(1)	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer(1)	Toplam	
Adıyaman	8				8	733				733	12,6
Batman	6	5			11	332	353			685	14,5
Diyarbakır	11	6	1		18	1 398	237	1 044		2 679	18,3
Gaziantep	10	7	1		18	1 761	400	708		2 869	18,4
Kilis	3				3	182				182	15,4
Mardin	10				10	465				465	6,2
Siirt	6	2			8	364	54			418	14,3
Şanlıurfa	13	1	1		15	1 405	19	238		1 662	10,9
Şırnak	5				5	287				287	6,9
GAP	72	21	3		96	6 927	1 063	1 990		9 980	13,9
Türkiye	848	365	56	6	1 275	112 037	17 397	30 978	1 688	162 100	23,0
GAP/Türkiye (%)	8,5	5,8	5,4		7,5	6,2	6,1	6,4	0,0	6,2	
İller	Hastane Sayısı 2016					Yatak Sayısı 2016					10.000 Kişiyeye Düşen Yatak
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer(1)	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer(1)	Toplam	
Adıyaman	10	2	-	-	12	1 117	152	-	-	1 269	20,8
Batman	6	6	-	-	12	668	667	-	-	1 335	23,1
Diyarbakır	14	7	1	-	22	2 594	660	1 218	-	4 472	26,7
Gaziantep	9	19	1	-	29	2 513	2348	792	-	5 653	28,6
Kilis	2	-	-	-	2	321	-	-	-	321	24,5
Mardin	9	2	-	-	11	1 055	197	-	-	1 252	15,7
Siirt	6	3	-	-	9	622	196	-	-	818	25,4
Şanlıurfa	13	6	1	-	20	2 627	590	580	-	3797	19,6
Şırnak	7	-	-	-	7	631	-	-	-	631	13,0
GAP	76	45	3	-	124	12 148	4 810	2 590	-	19 548	23,0
Türkiye	876	565	69	-	1 510	132 921	47 143	37 707	-	217 771	27,3
GAP/Türkiye (%)	8,7	8,0	4,3		8,2	9,1	10,2	6,9		9,0	

Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK, 2018

(1) "Diğer" grubu altında Belediyelere ait sağlık kurumlarının yatak sayıları kapsamıştır. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı'na ait hastanelerdeki yatak sayıları da bu gruba dâhil edilmiştir.

Bölge'deki uzman hekim sayısı %70,8 oranında artarak 2.916'dan 4.980'e ulaşmıştır. 2007 yılında ülkedeki uzman hekimlerin %5,4'ü, pratisyen hekimlerin ise %8,3'ü GAP Bölgesi'nde çalışırken 2016 yılında bu oranlar sırasıyla %6,3 ve %10,5'e yükselmiştir (Tablo 46).

Tablo 46:GAP Bölgesi'nde Sağlık Personeli Sayıları (2007-2016)

2007 Yılı									
İller	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru(1)	Hemşire	Ebe
Adıyaman	192	289		481	57	117	604	520	378
Batman	235	179		414	43	105	545	458	205
Diyarbakır	828	631	314	1 773	168	322	1 247	1 684	851
Gaziantep	790	633	286	1 709	176	408	1 215	1 780	819
Kilis	44	56		100	8	32	128	88	86
Mardin	186	258		444	57	104	478	512	267
Siirt	113	118		231	20	58	251	260	117
Şanlıurfa	436	544	150	1 130	108	292	1 029	1 245	633
Şırnak	92	174		266	26	50	245	180	111
GAP	2 916	2 882	750	6 548	663	1 488	5 742	6 727	3 467
Türkiye	54 439	34 559	19 404	108 402	19 278	23 977	79 441	94 661	47 175
GAP/Türkiye (%)	5,4	8,3	3,9	6,0	3,4	6,2	7,2	7,1	7,3
2016 Yılı									
İller	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru(1)	Hemşire	Ebe
Adıyaman	411	310	24	745	83	135	1 203	1 251	501
Batman	325	362	-	687	87	134	1 026	1 049	302
Diyarbakır	1193	808	393	2	307	393	2 636	3 201	819
Gaziantep	1 423	929	317	2	339	523	2 575	2 930	955
Kilis	94	138	-	232	28	37	320	305	125
Mardin	336	450	-	786	111	191	1 022	910	357
Siirt	159	238	-	397	29	68	533	573	133
Şanlıurfa	879	1 048	152	207	239	473	1 887	2107	657
Şırnak	160	243	-	403	58	65	521	433	166
GAP	4 980	4 526	886	10 392	1281	2 019	11 723	12 759	4 015
Türkiye	78 620	43 058	23 149	144 827	26 674	27 864	144 609	152 952	52 456
GAP/Türkiye (%)	6,33	10,51	3,83	7,18	4,80	7,25	8,11	8,34	7,65

Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK, 2018

(1) İlk Acil Yardım (Acil Tıp), Sağlık, Anestezi, Çevre Sağlığı, Diş Protez, Laboratuvar, Ortopedi, Röntgen, Diş, Fizik Tedavi, Kalp Akciğer Pompa, Patolojik Anatomi, Odyometri, Protez, Toplum Sağlığı branşlarında çalışan tekniker ve teknisyenleri içermektedir.

Not: MSB'ye bağlı kurum ve kuruluşlarda çalışan sağlık personeli sayıları dâhil değildir

7. GAP EYLEM PLANI KAPSAMINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER

GAP yatırımlarına; 1990-2017 döneminde 2018 yılı fiyatlarıyla merkezi bütçeden toplam 119,2 milyar TL kaynak ayrılmış, 100,1 milyar TL harcama yapılmıştır. Bunun 83,1 milyar TL'si 2003-2017 döneminde tahsis edilmiş ve 71,2 milyar TL'si (%86'sı) yatırıma dönüşmüştür. 2008-2017 Eylem Planları döneminde 69,1 milyar TL tahsis edilmiş ve 59,7'si harcanmıştır. Bölge yatırımlarının merkezi bütçe içindeki payı önceki yıllarda yüzde 7 düzeyinde iken, 2003-2017 dönemi ortalaması %9,7 olmuştur. Eylem Planları döneminde ise bu oran %11,2'lere kadar yükselmiştir 2017 yılında GAP Bölgesi'ne toplam 6,1 milyar TL kaynak tahsis edilmiş ve 5,1 milyar TL'si harcanmıştır.

Eylem Planlarıyla birlikte proje hızlanmış, ülke ekonomisine katkısı artmış ve Bölge'nin sosyal, ekonomik ve altyapı göstergelerini iyileştirmiştir.

- GAP Bölgesi'nden yapılan ihracat 2002 yılında 689 milyon dolar iken 2007 yılında 3,3 milyar dolara, 2017 yılında ise 8,6 milyar dolara ulaşmıştır. Bölgeden yapılan ihracatın ülke ihracatı içindeki payı yüzde 2'den sırasıyla yüzde 3,1 ve 5,5'e yükselmiştir.
- Ekonomideki gelişme Bölge'deki işsizlik oranının düşmesiyle de kendini göstermiştir. 2008 yılında yüzde 15,8 olan işsizlik oranı 2012 yılında yüzde 12,4'e kadar gerilemiş, ancak 2013-2014 yıllarında Türkiye genelinde yaşanan işsizlik oranındaki artış 2016 yılında da devam etmiştir. Bu durum Bölge'ye de yansımıştır. 2016 yılında işsizlik oranı 18,7'e çıkmıştır. İşgücüne katılma oranı 2008 yılında %35,7, 2012 yılında %35,2 ve 2016 yılında ise %43,7 olmuştur. İstihdam oranı da 2008 yılında %30,1, 2012 yılında %30,8 ve 2016 yılında %35,5 olarak gerçekleşmiştir.
- 2002 yılında toplam 872 milyon TL yatırım tutarı, 155 belge ve 8.753 olan istihdam öngörülmüştür. 2012 yılında yayınlanan Yeni Teşvik Yasası ile önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu çerçevede 2013 yılında sırasıyla 6.851 milyon TL sabit yatırım, 707 belge, 36.528 istihdam, 2014 yılında da 6.940 milyon TL sabit yatırım, 532 belge, 23.939 istihdam, 2017 yılında ise 8.350 milyon TL sabit yatırım, 970 belge ve 46.571 istihdam gerçekleşmiştir.
- 2017 yılı sonu itibariyle Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 547.333 ha alan sulamaya açılmış ve sulama projelerinin Master Plan hedefi olan 1.8 milyon hektara göre sulama projelerinin %30,4'ü işletmeye alınmıştır. Eylem Plan hedefi olan 1.060 bin ha alana göre ise sulama projelerinin %51,6'sı işletmeye alınmıştır.
- Ana kanal inşaatlarıyla birlikte ikincil sulama şebekelerinin proje ve inşaat çalışmalarına hız verilmiştir.
- 1.242,2 km'si Eylem Planı döneminde olmak üzere toplam 1.475,7 km ana kanal hizmete hazır hale getirilmiştir. İhale ve yapım aşamasında olan sulama şebekeleri bitirildikçe sulamaya açılan alan miktarı da hızla artacaktır.
- GAP'ın kilit yapılarından birisi olan, 235 bin hektar alanı sulayacak Silvan Barajı'nın inşaatına 2013 yılında başlanmış ve %57'si tamamlanmıştır. Proje kapsamındaki Pamukçay, Kuruçay ve Başlar barajları tamamlanmış, Ambar Barajı'nın fiziki gerçekleştirilmesi %95 olmuştur.
- Gaziantep Ardıl Barajı ve Sulaması tamamlanmıştır.

- Baraj inşaatlarına Adıyaman Koçali %32, Çetintepe %52, Gaziantep Doğanpınar %95, Kilis Musabeyli %47, Diyarbakır Ergani %89 ve Kale %64 fiziki gerçekleştirme ile devam edilmektedir.
- Sulama projeleriyle eş zamanlı yürütülen arazi toplulaştırması ve tarla içi geliştirme projeleri ile 2 milyon 430 bin hektar alanda çalışmalar tamamlanmıştır. Bu çalışma dünyanın tek seferde yapılan en büyük toplulaştırmasıdır. Ana kanal, yedek kanal ve diğer kanalların geçtiği arazilere devlet tarafından kamulaştırma maliyeti ödenmediğinden dolayı 2,5 milyar TL tasarruf edilmiştir.
- Harran Ovası'nda kapalı drenaj projesi ile 55.000 ha alanda çalışmalar planlanmış ve 40.383 ha alanda drenaj çalışmaları tamamlanmıştır.
- GAP kapsamında bugüne kadar 13 Hidro Elektrik Santrali (HES) olmak üzere 19 baraj tamamlanmıştır.
- Ülkemizin en temel ihtiyaçlarından biri olan enerji GAP'ın kilit unsurlarındandır. GAP kapsamındaki büyük baraj ve hidroelektrik santralleri tamamlanmıştır. GAP enerji yatırımlarında % 74 düzeyinde olan fiziki gerçekleştirme, % 96'sı tamamlanmış olan Ilısu Barajı'nın bitirilmesi ile % 90'a, Cizre Barajı'nın yapılmasıyla birlikte % 93'e yükselecektir.
- Her yıl ülke genelinde üretilen hidroelektrik enerjinin yaklaşık yarısı GAP'tan sağlanmaktadır. GAP kapsamında bitirilen 13 HES'in işletmeye alınışından 2017 yılı sonuna kadar 443,8 milyar kilovat-saat elektrik enerjisi üretilmiş olup, üretilen bu enerjinin parasal değeri 26,63 milyar ABD Doları'dır (1kWh=6 cent).
- Bölgeye doğalgaz arzı sağlayacak beş boru hattı inşaatından dördü tamamlanmıştır.
- Siirt, Batman, Kilis ve Mardin illeri ile Bismil, Silvan, Beşiri, Kozluk, Kurtalan ilçelerine ve Adıyaman-Kâhta ilçesine doğal gaz arzı sağlanmıştır.
- 2003 yılı öncesinde 98 km olan otoyol ağı 294 km'ye ulaşmış, 288 km olan bölünmüş yol ağı ise 1.895 km'yi aşmış ve toplamda 2.342,3 km'ye ulaşmıştır
- GAP Bölgesi'nde 8 havaalanı ile tüm illerin hava ulaşımı sağlanmıştır. Plan döneminde Şırnak havaalanı hizmete açılmıştır.
- Batman, Adıyaman, Mardin ve Diyarbakır havaalanı terminal binaları tamamlanmıştır.
- Eğitim alanında gerçekleştirilen çalışmalarla okullaşma oranlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. İlköğretimde 2007-2008 eğitim öğretim yılında derslik başına düşen öğrenci sayısı 44 iken on üç birim iyileşerek 2016-2017 eğitim öğretim yılında 26'ya düşmüştür.
- 2008-2017 döneminde okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde toplam 28.918 derslik oluşturulmuştur.
- 2008-2017 döneminde 10.200 öğrenci kapasiteli 15 adet yurt inşaatı tamamlanmıştır. Ayrıca, 2015-2017 döneminde kiralama yöntemi ile 15.767 kişilik olmak üzere toplam 25.967 kişilik bir kapasite oluşturulmuştur.
- Bölge'de 6 yeni üniversite kurulmuş ve üniversite sayısı 9'a çıkarılmıştır. Bu üniversitelere 2,7 milyar liranın üzerinde kaynak tahsis edilmiştir. 2007 yılından sonra 46 fakülte, 20 yüksekokul ve 12 enstitü olmak üzere toplam 78 yeni bölüm açılmıştır.
- Üç teknopark faaliyete geçmiştir.

- 2002 yılında 63 hastane ve toplam 8.223 yatak mevcut iken, 2016 yılında hastane sayısı 124'e, yatak sayısı 19.548'e yükselmiştir.
- On bin kişiye düşen hasta yatağı sayısı 12,4'ten 23'e yükselmiştir.
- Toplam hekim sayısı 2002 yılında 4.430 iken 2016 yılında 10.392'ye ulaşmıştır.
- GAP Eylem Planı ile birlikte ilk olarak GAP illerinde Sosyal Destek Programı (SODES) uygulanmaya başlanmıştır. SODES kapsamında desteklenen 3.693 projeye 797,2 milyon TL kaynak aktarılmıştır.
- Yine Eylem Planı ile birlikte ilk olarak uygulamaya konulan Cazibe Merkezleri Destekleme Programı (CMDP) Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep'te devam etmektedir. Söz konusu programa 2016 sonuna kadar 236 milyon TL kaynak aktarılmıştır.
- Bölgenin sosyal anlamda gelişimini destekleyici, her kesimden insanımızın sportif faaliyetlerini gerçekleştirebileceği spor salonları ve yüzme havuzları yapılmış/yapılmaya devam etmektedir. 2008-2017 döneminde 28.550 seyircilik 26 adet spor salonu, 9 adet futbol sahası ve 6 adet kapalı yüzme havuzu tamamlanarak hizmete açılmıştır. Bu kapsamda Diyarbakır'da 7.500, Şanlıurfa'da 5.000, Mardin'de 2.300, Adıyaman'da 2.500, Siirt'te 2.500 seyirci kapasiteli kapalı spor salonları bitirilmiş ve hizmete sunulmuştur.
- Toplumun kırılgan kesimlerinin ihtiyaç duyduklarında sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürebilecekleri bakım ve sosyal koruma, sosyal hizmet, engelsiz yaşam ve gençlik merkezleri gibi 61 sosyal kurum 2008-2017 döneminde hizmete açılmıştır.
- Ayrıca, GAP'a bağlı Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) sayısı 45'e ulaşmıştır.
- 2003-2017 döneminde GAP illerinde 82.643 konutluk uygulama yürütülmüştür, 53.084 konut tamamlanmış 29.559 konutun inşaat ve proje işleri devam etmektedir.
- Bölgedeki tüm illerin içme suyu sorunu giderilmiştir.

Tablo 47:Bölge'deki Değişimler (2002-2007-2012-2017)

	2002		2007		2012		2017	
	GAP	Türkiye	GAP	Türkiye	GAP	Türkiye	GAP	Türkiye
Nüfus (milyon)	6,6 ⁽¹⁾	67,8 ⁽¹⁾	7,1	70,5	7,9	75,6	8,7	80,1
Nüfus Artış Hızı (binde)	24,8 ⁽¹⁾	18,2 ⁽¹⁾	24,8	13,1	18,0		18,2	12,4
Net Göç	-	-	-55 783	-	-60 343	-	-73 975	-
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	88 ⁽¹⁾	88 ⁽¹⁾	95	92	106	98	115	105
Hane Halkı Büyüklüğü (kişi)	6,5 ⁽¹⁾	4,5	6,3 ⁽⁵⁾	4,0 ⁽⁵⁾	5,9	3,7	5,05	3,4
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	48,3 ⁽¹⁾	43 ⁽¹⁾	17,5 ⁽²⁾	13,9	15,6	11,6	14,5	10,8
Sulamaya Açılan Alan (ha)	198 854	-	272 972	-			547 333	-
Ana Kanal (km)		-	233,4	-			1 475,7	-
Karayolu Uzunluğu (km)	5 616	61.368	5 965	61 912	6 115	63 822	6 521	67 504
Otoyol (km)	63	1 775	203	1 908	294	2 001	294	2 542
Bölmüş Yol (km)	304	6 101	507	6 350	1 629	19 003	2 342,3	21 849
Uçak Yolcu Sayısı (bin kişi)	955 ⁽³⁾	44 789 ⁽³⁾	1 999	66 463	3 986	130 351	6 427 ⁽⁴⁾	181 075 ⁽⁴⁾
OSB Sayısı	7	65	8	177	16	249	24	311
KSS Sayısı	22	403	25	403 ⁽⁶⁾	35	469	38	471 ⁽⁴⁾
Okullaşma Oranı (%)							32,46	41,16
- Okulöncesi Eğitim	3,0	9,8	34,6	31,2	44,1	38,1		
- İlköğretim	94,1	98,0	94,8	97,4	98,5	97,3	100,64	95,97
- Ortaöğretim	27,3	36,9	57,8	87,6	78,2	96,8	90,0	106,94
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Ortaöğretim)	50 ⁽³⁾	41	46	39	38	30	26	22
Üniversite Sayısı (adet)	3	72	9	101	9	163	11	221
Üniversite Öğrenci Sayısı (kişi)	32 278	1 885 184	44 096	2 484 794	120 580	4 923 940	176 644	7 198 987
Hastane Sayısı	75	1 114	96	1 275	120	1 483	124 ⁽⁶⁾	1 510 ⁽⁶⁾
Yatak Sayısı	8 488	148 571	9 980	162 100	15 682	200 072	19 548 ⁽⁶⁾	217 771 ⁽⁶⁾
On Bin Kişiye Düşen Yatak	13,0	23,6	13,9	23	19,7	26,5	23,0 ⁽⁶⁾	27,3 ⁽⁶⁾
Uzman Hekim Sayısı	1 863	45 457	2 916	54 439	4 838	70 103	4 980 ⁽⁶⁾	78 620 ⁽⁶⁾
Toplam Hekim Sayısı	4 430	91 949	6 548	108 402	9 644	129 772	10 392 ⁽⁶⁾	144 827 ⁽⁶⁾
İstihdam (Bin kişi)	-	-	1 258 ⁽⁵⁾	21 194 ⁽⁵⁾	1 539	24 821	46 571	227 408
İşgücüne Katılma Oranı(%)	-	-	35,7 ⁽⁵⁾	46,9 ⁽⁵⁾	35,2	50,0	43,7	52,0
Teşvik Belgesi Sayısı (adet)	155	2 654	143	2 249	498	4 098	970	7 476
Teşvik Değeri (milyon TL)	872	11 668	519	20 202	4 977	62 432	8 350	178 257
İhracat (Milyon USD)	689	36 059	3 287	107 272	8 061	152 462	8 618	157 120
İthalat (Milyon dolar)	773	51 554	2 771	170 063	5 619	236 545	5 956	233 800

(1) 2000 (2) 2009 (3) 2004 (4) 2015 (5) 2008 (6) 2016

8. SONUÇ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayalı bir program olarak planlanan, daha sonra entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşen GAP, bugün çok sektörlü, sürdürülebilir insani gelişmeye dayalı, Bölge'nin rekabet gücünü artırmayı, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmeyi hedefleyen, entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır. GAP, hazırlandığı dönem dikkate alındığında, bugün ağırlıklı olarak vurgulanan yenilikçi yaklaşımları da içeren vizyoner bir bakış açısıyla planlanmıştır.

Bugüne kadar yapılan yatırımlarla özellikle de 2008-2012 dönemini içeren GAP Eylem Planı ile GAP'ın kilit yatırımları bir bir tamamlanmış; eğitimde, kültür ve turizmde, sağlıkta, şehirleşmede, ulaşımda, tarımda, toplu konutta, kanalizasyon ve içme suyu altyapısında, sosyal destek projelerinde ve diğer tüm alanlarda büyük yollar kat edilmiş, Bölge'nin çehresi değişmiştir. Anne ve bebek ölümlerinde anlamlı düşüşler yaşanmış, okullaşma oranında kayda değer bir yükseliş olmuş, bütün illerde üniversite açılmış, her ilimiz bir havaalanına kavuşmuş, üretimden ihracata, istihdamdan sosyal göstergelere kadar her alanda önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Ülkemizin en temel ihtiyaçlarından biri olan enerji GAP'ın kilit unsurlarındandır. Bölge'nin enerji üretim değeri tüketim değerinden büyüktür. Bunu devam ettirmek için stratejik öneme sahip birçok proje uygulanarak enerji kapasitesi sürekli geliştirilmektedir.

Bölge'deki iller birer cazibe merkezine dönüşmeye başlamıştır. Tarımsal desteklerden kırsal kalkınmaya bitkisel üretimden hayvancılığa kadar tarımın her alanında değişim ve dönüşüm vardır. Oluşturulan sinerji özel sektör yatırımlarına da olumlu yansımıştır. Hem ülkemizin rekabet gücünü geliştirmeye, hem de bölgesel kalkınmayı hızlandırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan yeni yatırım teşvik programımız revize edilmiş ve bölgesel kalkınma hedefi daha güçlü hale getirilmiştir.

2008-2012 dönemi için planlanan eylemler önemli ölçüde tamamlanmış olup, büyük ölçekli yatırımların hızlandırıcı etkisini yenilikçi uygulamalarla daha da artırmak amacıyla 2014-2018 dönemini içeren ikinci GAP Eylem Planı hazırlanmış, 30 Aralık 2014 tarihli ve 2014/1 sayılı karar ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu'nca onaylanarak uygulamaya konmuştur.

Yeni GAP Eylem Planı ile Bölge illerini 21. yüzyılın parlayan yıldızı haline getirmeyi hedefliyoruz. Modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak Bölge'nin rekabet gündemi desteklenmeye devam edilecektir. Yaşanabilir şehirler, turizm, organik ve iyi tarım, yenilenebilir enerji ve inovasyon çalışmaları yeni dönemin önemli unsurları arasındadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi hepimizin geleceğine yapılan bir yatırımdır. GAP'a yapılacak yatırımlar, 21. yüzyılda Türkiye'nin dünyada rekabet gücünü artırması ve kendine yeterliliği anlamında fayda sağlayacaktır. GAP sadece Güneydoğu Anadolu için değil tüm Türkiye için başarı, kalkınma ve zenginlik sağlayacaktır.